

”Ju mer jag lär mig, desto mindre tycker jag att jag kan”

- Skolkuratorns komplexa möte med hedern

Av: Angelica Brohall

Socialhögskolan vid Lunds universitet.
SOPA 63
Ht-10.

Handledare: Hilma Holm

Abstract

Author: Angelica Brohall

Title: “The more I learn, the less I seem to know” – The school welfare officers complex dealings with honour related problems [translated title]

Supervisor: Hilma Holm

Assessor: Elizabeth Martinell Barfoed

During the last decade, crimes made in the name of honour, have appeared in the Swedish society and have become the focus of debates and research. Honour killing and compulsory marriage are deeds made in the name of honour and are also controlling and limiting the every-day life of youths'. The school, where the youth can meet people of the same age, becomes a very important place for these boys and girls to develop their identity and to socialise into members of society. The purpose of this study was to investigate how Swedish school welfare officers describe and work with these problems. Since they are a part of the daily-life of young girls' and boys' and often are the first person that the pupils contact, I see them as an interesting professional group to examine. The study was based on qualitative methods, i.e. interviews with four school welfare officers working in upper secondary schools. The empirical material collected in these interviews has been analysed with a social constructive perspective, with focus on our different realities, institutionalisation and socialisation. A conclusion drawn from this study was that the school welfare officers define and work with the problems very similarly despite the lack of guidelines and a national definition of these problems. Something they always have to consider in their work with these pupils is whether or not they have turned 18. Due to the Swedish law, the school welfare officers have to report to the social service if they suspect anyone under aged being mistreated. According to the interviewed persons, the problem with integration and the cultural clashes that can occur as a consequence of the migration are the main reasons for having this problem in Sweden today.

Keywords: honour, school welfare officer, school, cultural discrepancies and clashes, integration, social construction and socialisation.

Innehållsförteckning

1 Förord	5
2 Inledning	6
2:1 Problemformulering	6
2:2 Syfte & frågeställningar	7
2:3 Begreppsdefinitioner	8
2:3:1 Heder	8
2:3:2 Skam	8
2:3:3 Patriarkala familjestrukturer	8
2:3:4 Kultur	9
3 Bakgrund	9
4 Tidigare forskning	11
4:1 En kort överblick av hedersproblematiken	11
4:2 Den hedersrelaterade problematikens orsaker	12
4:2:1 Migrationens och integrationens påverkan på patriarkala familjer	12
4:3 Hedersproblematikens uttryckssätt	14
4:4 Skolan som social arena	15
4:5 Skolkuratorns arbete	16
5 Teoretiska utgångspunkter	16
5:1 Socialkonstruktivism	17
5:1:1 Institutionalisering	18
5:1:2 Primär och sekundär socialisation	19
6 Metod	20
6:1 Urval	20
6:2 Tillvägagångssätt	20
6:3 Metodval	21
6:4 Metodens förtjänster och begränsningar	21
6:5 Metodens tillförlitlighet	22

6:6 Etiska överväganden	23
7 Resultat & analys	24
7:1 Skolkuratorernas syn på hedersproblematiken	24
7:1:1 Hur de definierar hedersproblematik	24
7:1:2 Vilken typ av problematik rör det sig oftast om?	26
7:1:3 Hedersrelaterad problematik vs ”annan problematik”	28
7:2 Orsaken sett som kulturkrock och integrationsproblem	29
7:2:1 Skolkuratorernas syn på hedersproblematikens orsaker	29
7:2:2 Orsaksförklaringen kopplat till kultur och religion	31
7:2:3 Släktens inverkan på problematiken	32
7:2:4 Skolkuratorernas upplevelse av sin kunskap och erfarenhet inom ämnet	33
7:3 Skolkuratorernas arbete med hedersrelaterad problematik	34
7:3:1 Arbetsupplägg och arbetsinnehåll allmänt	34
7:3:2 Riktlinjer för arbetet med hedersproblematik	34
7:3:3 Hur arbetar skolkuratorerna med hedersproblematiken?	35
7:3:4 Att se individen och möta den i sitt sammanhang	36
7:3:5 För vem är det ett problem?	37
7:4 Skolans betydelse för elever med hedersrelaterad problematik	38
8 Avslutande diskussion	39
9 Referenslista	43
10 Bilaga 1	47
11 Bilaga 2	48
12 Bilaga 3	49

1 Förord

Jag vill tacka alla som varit med och hjälpt mig genom detta arbete. Tack Hilma Holm, min handledare som tålmodigt väglett mig genom hela processen. Ett extra stort tack vill jag framföra till mina fyra intervjupersoner som genom sin medverkan i min undersökning gjorde detta arbete möjligt.

2 Inledning

2:1 Problemformulering

Sara Abed Ali, 15 år, blev år 1996 mördad av sin bror och kusin då de sett henne ha sällskap med en svensk kille och då männen i släkten ansett henne leva ”för svenskt”. År 1999 blev 20-åriga Pela Atroschi skjuten av sin farbror efter uppmaning och planering av bland annat hennes far. Detta på grund av hennes vilja och försök att leva som andra ungdomar i Sverige vilket tvingade henne att leva ett dubbelliv (Schlytter, 2004, s. 39). Efter att Fadime Sahindal år 2002 blivit mördad av sin far, fick Sverige på allvar upp ögonen för de ungdomar med invandrarbakgrund som i sin vardag lever med våld och hot om våld i sina familjer. Denna problematik brukar numera inkludera begreppen *hedersmord* och *hedersrelaterat våld*, men trots mycket diskussion i media och ett ökande antal avhandlingar och forskning i ämnet, råder det fortfarande delade meningar kring vad denna problematik beror på och hur man ska kunna få bukt på den (Björktomta, 2005, s. 7).

På ena sidan står flickor som strävar efter sina individuella rättigheter; möjlighet att skapa sin egen identitet och som vägrar underordna sig den kollektiva könsrollsidentitet som råder inom familjen och släkten. På andra sidan finns föräldrarna, framförallt fäderna, som hävdar kollektivets rättigheter och rätten att styra och kontrollera flickornas liv. I ord och handling vidmakthåller de att gruppens normer ska företräda samhällets. Huruvida flickorna ska ges möjlighet att leva efter andra normer än de som råder inom gruppen eller familjen, leder till en stor konflikt inom familjen och släkten (Schlytter, 2004 s. 11-12). Det är ofta yngre manliga släktingar till flickan som av släkten utses att kontrollera henne, vilket således gör att problematiken även drabbar dem (Riksdagen, 2008).

År 2003 var 1597 flickor som levde under hot och våld i patriarkala familjer i kontakt med myndigheter och organisationer i Sverige. Då det enligt forskaren i socialt arbete Yvonne Sjöblom (2006) finns en rädsla för att kontakt med dessa instanser kan innebära fara för flickorna om deras familjer får vetskap om det, avstår många att ta kontakt. Detta leder till att mörkertalet för hur många som drabbas är stort (Sjöblom, 2006, s.16).

Enligt rättssociologen Astrid Schlytter, är en av de viktigaste arenorna för alla ungdomar skolan. I den kan de umgås med jämgamla och utveckla sin egen identitet. Det är även här som ungdomar utan påverkan av föräldrar kan ta del av andras erfarenheter och värderingar vilket kan leda till att identitetsutvecklingen går i en annan riktning än den som föräldrarnas regler strävar åt (Schlytter, 2004, s 44). Det är ofta personalen på skolan som först upptäcker

begränsningarna i ungdomarnas handlingsutrymme (Schlytter, 2008, s. 43) och det finns undersökningar som pekar på att utsatta flickor i första hand tar kontakt med just skolan (Länsstyrelsen, 2004, s. 10).

Den person de då oftast får kontakt med är skolkuratoren som befinner sig i ungdomarnas vardag. Deras arbete är enligt forskaren i elevhälsa och psykisk ohälsa Åsa Backlund (2007) förhållandevis lite reglerat genom styrdokument och lagstiftning och mycket är upp till personen själv hur denne vill lägga upp sitt arbete (Backlund, 2007, s. 240 och 198). Godtyckligt tycker kanske många, nödvändigt hävdar andra. Men då riktlinjer verkar saknas och då skolkuratoren ofta arbetar ensam, hamnar han/hon i en problematisk situation.

Med detta som bakgrund är min förhoppning att undersöka hur skolkuratorerna lägger upp sitt arbete med hedersproblematiken, vad det är som styr det och vilka konsekvenser det får. Att det saknas en entydig, generell definition på problemet försvårar framtagningen av allmängiltiga riktlinjer för hur man på bästa sätt ska arbeta förebyggande och i akutsituation när misstanke om problematiken uppdagas. Detta gör i sin tur att sättet som skolkuratorerna arbetar på kan skilja sig åt och att det i många fall är deras egna erfarenheter och kunskap kring problematiken som styr upplägget (se Björktomta, 2006, s. 62). Därför är det även av intresse att undersöka *deras* syn på problematiken och dess orsaker samt på skolans roll för ungdomar med hedersrelaterad problematik.

2:2 Syfte och frågeställningar

Syftet med min uppsats är att undersöka hur skolkuratorer på gymnasieskolor arbetar med och ser på hedersrelaterad problematik bland sina elever.

Detta kommer jag göra genom att utgå ifrån och söka svar på följande frågeställningar:

- Vilken problematik rör det sig oftast om enligt skolkuratorerna och hur ser de på dess orsaker?
- Hur lägger skolkuratorerna upp sitt arbete med hedersrelaterad problematik på skolorna och varför gör de det på det sättet?
- Går det att med utgångspunkt i det socialkonstruktivistiska synsättet urskilja om skolkuratorernas egen tolkning av begreppet *hedersrelaterad problematik* påverkar hur de arbetar med problematiken?
- Vilken roll ser skolkuratorerna att skolan spelar för socialiseringsprocessen för elever med hedersrelaterad problematik?

2:3 Begreppsdefinitioner

Det finns idag många olika definitionsförsök och syn på orsaker till hedersproblematiken.¹ Någon enhetlig och allmänt accepterad definition av begreppen *hedersrelaterat våld*, *hedersmord* och *hedersrelaterat förtryck* saknas idag både nationellt och internationellt. En förklaring till detta är att dessa begrepp har olika betydelser i olika samhällen, i olika samhällsgrupper och i skilda kontexter samt att de även förändras över tid (Björktomt, 2006, s 16). En annan kompletterande förklaring till svårigheten är att det berör känsliga och omtvistade områden såsom våld och förtryck inom familjer, makt och kön samt religion, kultur, strukturell diskriminering och etnicitet (ibid. s 64). Jag kommer nedan förklara de begrepp som är genomgående för min undersökning och som hör ihop med hedersbegreppet.

2:3:1 Hedersbegreppet: Jag har valt att använda mig av en mer övergripande definition av hedersbegreppet, vilken innefattar begreppen *hedersrelaterat förtryck* och *hedersrelaterat våld* använd av Länsstyrelsen i Östergötland. Enligt den finns hedersrelaterat förtryck och våld i familjer som lever i ett patriarkalt samhällssystem där individen är underordnad gruppen. Det är gruppen som tar och äger det yttersta ansvaret för heder och skam, och gruppens och framförallt männens heder är direkt beroende av gruppens kvinnors faktiska eller hävdade sexuella relationer och beteende. Utövaren av våldet och förtrycket är oftast en man som har en nära relation till offret, vilket oftast är en flicka eller ung kvinna, och andra kvinnor i offrets nära relationer kan direkt eller indirekt fungera som ett stöd till förtrycket. Detta förtryck får stöd av kollektivet och systemet gör också gärningsmännen till offer (Länsstyrelsen i Östergötland, 2006, s. 5).

2:3:2 Skam: I direkt relation till begreppet heder som det används i detta arbete står begreppet *skam*. En familjs rykte och således heder blir drabbat vid offentliggjord skam. Skam ses kopplat till kvinnorna i familjen eller släkten medan heder är kopplat till männen; det är männens heder som drabbas av kvinnornas skamfulla beteende (Spencer, 1996, s. 280).

2:3:3 Patriarkala familjestrukturer: Patriarkala familjestrukturer beskrivs generellt som hierarkiskt ordnade där fadern är i toppen. Det är han som är familjens överhuvud och som har makten i familjen. Faderns släkt kommer under honom, därefter mamman och hennes släkt och sist barnen där sönerna har företräde framför sina systrar (Al-Baldawi, 2008, s 2223). Detta kan liknas vid en pyramid där fadern är i toppen och döttrarna i botten av

¹ Se exempelvis Sjöblom (2006) s. 23 och Amnesty International, (2010).

pyramiden (Länsstyrelsen, 2008, s. 4). Individerna i familjen är i första hand familjemedlemmar och därefter medborgare med medborgerliga rättigheter. Kvinnan är mer en del av mannen än en självständig individ. Då familjens inflytande på individen är viktig såväl i det moraliska livet som i det sociala livet, lär sig barnen tidigt att familjens heder och bästa ska komma före sitt eget bästa. I familjen ges pojkarna större rättigheter och friheter än flickorna och i vissa fall förhindrar man flickorna att studera och utveckla sig. Enligt Al-Baldawi (2008) kan en förklaring till detta vara att männen i familjen är rädda för att flickorna ska bli duktiga och kanske ta över makten från pojkarna (Al-Baldawi, 2008, s. 2223-2224).

2:3:4 Kultur: Kultur betyder från början *odling*, och innebär något som är skapat av människan i motsats till det som är av naturen skapt. En definition som används alltmer i samhället i allmänhet är den som Alf Arvidsson (2009) använder sig av. Den innebär att skillnader mellan människor i olika delar av världen främst består av olika syn på världen, vilka normer och värderingar som ”odlats fram”, accepterats och upprätthålls samt vilka språkkategoriseringar som används. Det är alltså dessa komponenter som förenar och skiljer olika grupper individer åt, men det betyder inte att de är bestämmande för varje enskild individ. På så vis kan en person tillhöra flera grupper och således olika kulturer; till exempel kan samma person ha en etnisk tillhörighet, ingå i en arbetsgrupp med viss arbetsplatskultur och vara en familjemedlem samtidigt. Begreppet kultur går därför att använda på alla relationer mellan grupper och handlar om människors försök att upprätthålla meningsfullhet i vardagen.

Med *kulturkrock* menas den krock som människor som byter livsmiljö kan uppleva (Arvidsson, 2009, s. 14-18).

3 Bakgrund

Det finns ett antal internationella och nationella deklARATIONER, konventioner och lagar som kan tillämpas på hedersproblematiken. Bland annat kan FN:s deklARATION om de mänskliga rättigheterna, FN:s konvention om avskaffandet av all diskriminering av kvinnor, FN:s resolution (55/66) om avskaffandet av brott mot kvinnor i hederns namn samt FN:s konvention om barnets rättigheter nämnas som internationella försök till att skapa rättvisa och tillförsäkra människors lika rättigheter och värde samt att ge en universell definition på barnets rättigheter. (Länsstyrelsen, 2008, s 24-27, Björktomta 2006, s 17, Ekelund, 2009, s. 20).

Då min undersökning görs i en svensk kontext är det av intresse att titta på de lagar som är

aktuella för hedersproblematiken här. I Sverige råder enligt Föräldrabalken 6:1 agaförbud, vilket innebär att barn inte får ”utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling”. Lagen slår även fast barnets ”rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran” och att ”barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart” (FB 6:1). Alla brott såsom misshandel, hot och olaga frihetsberövande regleras i Brottsbalken. Äktenskapsbalkens andra kapitel, första paragraf, förbjuder äktenskap för personer som är under 18 år, om inte särskilt tillstånd getts av länsstyrelsen. Utövande av hedersförtryck och hedersvåld är således ett brott mot de mänskliga rättigheterna och straffbart enligt svensk lagstiftning.

Eftersom detta är en problematik som berör många olika myndigheter och verksamheter², hade en handlingsplan med en tydlig definition av och riktlinjer för arbetet med problematiken varit att föredra. I en motion till riksdagen slås det dock fast att det idag saknas en nationell handlingsplan i arbetet mot hedersrelaterat våld och då myndigheter enligt motionens författare saknar tillfredsställande kunskaper och då samordningen dem emellan ofta är bristfällig, är en sådan handlingsplan önskvärd och något som regeringen eftersträvar (Riksdagen, 2008). År 2003 inledde den då sittande regeringen en satsning mot hedersrelaterat våld, en satsning som alliansregeringen tog över vid maktskiftet 2006. Denna gick ut på att länsstyrelserna och nio centrala myndigheter skulle organisera och genomföra olika insatser riktade mot hedersvåld. År 2007 föreslogs det i regeringens ”Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer”, att insatserna ska fortsätta och förstärkas (Skr 2007/08:39). Handlingsplanen beräknas omfatta drygt 800 miljoner kronor och i februari 2008 beviljade regeringen nästan 32 miljoner kronor till länsstyrelserna för att de skulle kunna fortsätta insatserna mot hedersrelaterat våld (Hanberger, 2008, s 6). Dessa insatser har bland annat inneburit att etablera jourboenden för de utsatta flickorna och unga kvinnorna, kartlägga problematiken och ta fram handböcker i ämnet (Nationellt centrum för kvinnofrid, 2010, s. 9).

Då min uppsats handlar om skolkuratorers arbete med hedersproblematiken, är det av betydelse att presentera vilka lagar som gäller för dem och för skolor generellt. En ny diskrimineringslag (2008:567) antogs den första januari 2009 vilken innebär att alla frågor som rör kränkande behandling på skolor numera återfinns i skollagen. En följd av detta är att skolorna enligt § 16, diskrimineringslagen (2008:567), ska ha en likabehandlingsplan och i enlighet med skollagen (1985:1100) kapitel 14a och skollagen (2010:800) kapitel 6, ska de ha en årlig plan mot kränkande behandling (Skolverket, 2009). Det är huvudmännen för skolorna

² Exempelvis socialtjänst, skyddade boenden, skola och frivilligorganisationer.

som ansvarar för att det finns likabehandlingsplaner på varje skola och planens syfte är att främja elevernas lika rättigheter oavsett etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning (Skolverket, 2006).

Den nya skollagen (2010:800) som trädde i kraft den första augusti 2010 och som ska tillämpas från och med den första juli 2011, kommer enligt Skolverket bland annat innebära att alla elever ska ha tillgång till en skolkurator. Det är enligt skollagen skolans uppgift att tillförsäkra eleverna en god miljö för att kunna utveckla sin kunskap och sin personliga utveckling (Skolverket, 2006 och 2010).

I enlighet med 14 kap 1 § i socialtjänstlagen (2001:453), och 1 kap 2a § skollagen (1985:1100) är skolan skyldig ”att genast anmäla till socialnämnden om de får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd” (Socialstyrelsen, 2008, s. 17).

4 Tidigare forskning

I denna del kommer jag att gå igenom den forskning som berör mitt ämne, det vill säga heder, skola och skolkuratorers arbete. Då det finns mycket forskning inom dessa områden har jag valt ut det med störst relevans för min uppsats, det vill säga forskning som handlar om hedersproblematikens orsaker och uttryckssätt, skolans betydelse för elever och skolkuratorers arbete.

4:1 En kort överblick av hedersproblematiken

I en historisk tillbakablick på hedersrelaterat våld och hedersmord i Sverige går det att urskilja ett *före* och ett *efter* mordet på Fadime Sahindal år 2002. Siv-Britt Björktomta (2006), som doktorerat i ämnet våld i nära relationer/hedersrelaterat våld, skriver i en rapport till länsstyrelsen att *före* var detta begrepp och en problematik som få kände till som existerande i en svensk kontext, men *efter* mordet blev det en allmän kunskap tack vare en intensiv medial debatt (Björktomta, 2006, s. 44). Sedan dess har Sverige som nation, både på lokal och central nivå, arbetat med att hantera denna problematik genom olika insatser och bidrag. Detta har bland annat lett till att det uppkommit frivilligorganisationer som stödjer denna utsatta grupp (Sjöblom, 2006, s. 5-6).

Hedersmord har i olika stor utsträckning förekommit i många länder; Iran, Egypten, Libanon, Jordan, Pakistan, Marocko, Turkiet, Syrien, Yemen, Medelhavsländerna, Tyskland,

Storbritannien, Bangladesh, Brasilien, Indien, Ecuador, Jordanien, Israel, Uganda och Sverige. Det är främst manliga släktingar så som fäder, äkta makar, bröder och mor/farbröder som utför själva hedersmordet. Vanligt är att en minderårig pojke utses att begå mordet då ett eventuellt straff för dessa skulle bli lägre (Björktomta, 2005, s. 8).

Då mörkertalet för hur många ungdomar som drabbas av hedersproblematiken i Sverige är stort, saknas det idag säkerställd statistik på området (Riksdagen, 2008).

4:2 Den hedersrelaterade problematikens orsaker

Det finns idag en rad olika teorier kring orsakerna till hedersrelaterad problematik. En del forskare ser problematiken bottna i religiösa, kulturella och/eller traditionella aspekter. FN-rapporter beskriver att det ofta är starka kulturella föreställningar som ligger till grund för hedersproblematiken, snarare än religiösa (Björktomta, 2005, s. 13). Den norska professorn i socialantropologi, Unni Wikan (2005), skriver i sin bok *En fråga om heder* att det rör sig om tradition snarare än religion och att det är ett misstag att se orsaker bottna i islam (Wikan, 2005, s. 80). I boken *Hedersrelaterat våld och förtryck – ett kunskapsunderlag för hälso- och sjukvården* beskrivs hur religionen ändå kan vara ett tecken på en konservativ syn på kvinnors rättigheter och könsroller. Detta då många religioner rättfärdigar en manlig dominerande ställning och kontrollerar sexualiteten. Dock anses inte hedersproblematiken bottna i religionen i sig, utan i människors förhållningssätt till den (Länsstyrelsen, 2007, s. 31). Vissa forskare (se t ex Schlytter, 2004) hävdar att orsaken går att finna i ett generellt kvinnoförtryck, medan annan forskning pekar på att hedersrelaterad problematik även drabbar killar (se t ex Wikan, 2005).

Jag har valt att fokusera på kulturkrockar och integrationsproblem, som är de vanligaste förklaringarna i litteraturen och även de som mina intervjupersoner tar upp. Det är dock svårt att ge en entydig förklaring på problematiken eftersom även andra faktorer, såsom genus, har en viktig del. Detta då det enligt forskning bland annat anses ha en direkt koppling till kvinnors sexualitet och då problematiken ser olika ut beroende på kön³. Dessutom handlar den patriarkala familjestrukturen mycket om könsroller.

4:2:1 Migrationens och integrationens påverkan på patriarkala familjer.

En bidragande orsak till att problematiken finns i Sverige kan ses som en konsekvens av en kombination av migrationsprocessen, som startas när familjen flyttar från det gamla landet, och de integrationsproblem som förekommer i det nya landet. Detta har alltså att göra med

³ Se vidare under avsnittet "Hedersproblematikens uttryckssätt".

strukturella infallsvinklar både inom familjen och i samhället (Björktomta, 2005 s. 18). Migrationsprocessen kan vara långvarig och komplicerad och den kan bidra till förändringar hos individer och familjer när det gäller det fysiska, psykiska och sociala tillståndet. Överläkaren och psykiatrikern Al-Baldawi (2008) utgår ifrån en patriarkalisk familjestruktur och fokuserar således mycket på makt. Hans forskning pekar på att för en del fäder som kommit med sin familj till ett nytt land, kan ett mål vara att hålla kvar vid den patriarkala familjestruktur som familjen hade i sitt hemland, utan att anpassa sig efter det nya samhället. Detta kan göras bland annat genom att familjen flyttar till invandrartäta områden där de flesta andra stöttar denna familjestruktur, vilket i sin tur gör att mannens makt i familjen kan vidmakthållas och ges legitimitet.

I takt med att tiden går i det nya landet, blir det ofta allt svårare att upprätthålla en fungerande patriarkalisk familjestruktur vilket kan bero på att barnen tack vare skolan blir mer integrerade i samhället än sina föräldrar. Nya lärdomar och tankar som barnen tar med sig hem kan utgöra ett hot mot maktutövningen i familjen. Att föräldrarna i kontakten med myndigheter och samhället också blir alltmer beroende av sina barn på grund av att de själva genom exempelvis arbetslöshet inte kunnat integrera sig i samhället och lära sig språket, kan även det ses som en svårighet i bevarandet av den patriarkala familjestrukturen. Fadern i familjen kan många gånger förlora betydelsefulla funktioner som att vara familjens språkrör utåt och representera familjen samt att vara ekonomiskt ansvarig för den (Al-Baldawi, 2008, s. 2223-2226). Makten som fäderna hade i sitt gamla hemland kan riskera att förloras till kvinnorna som i vissa fall kan vara mer flexibla och på så vis ges fler möjligheter i det nya landet.

Att leva i mycket segregerade områden kan förstärka problemen då en starkare social kontroll än i hemlandet kan förekomma. Detta kan leda till en normlöshet i områdena och till en bidragande okunskap och rädsla inför det svenska samhället som man bara känner till på avstånd. Denna rädsla inför och okunskap om hur ”svenska familjer” fungerar kan leda till att föräldrarna sätter upp hårdare gränser för sina barn för att minimera risken att de påverkas av samhället. Att föräldrar och barn tillförskaffar sig skilda språk- och samhällskunskaper kan leda till att diskrepansen dem emellan ökar. De flesta familjer finner sig tillrätta trots förändringarna, men en del män kan ha svårt att acceptera dessa förluster och kan bli kontrollerande och förtryckande (Länsstyrelsen, 2007, s. 32-33). För att återfå sin makt över familjen kan fäderna i vissa fall ta till våld och hot mot familjemedlemmar eller söka stöd i religiösa regler och traditioner (Al-Baldawi, 2008, s. 2227). Sara Abed Alis mamma uttalade sig såhär till polisen efter mordet på sin dotter:

”Här, när vi äntligen kunde känna oss säkra och fria, blev vår familj splittrad” (Wikan, 2005, s. 37).

Med detta är inte sagt att integrationsprocessen ser likadan ut eller ger samma konsekvenser för alla med en patriarkalisk familjestruktur, men för en del ser det ut på ovan presenterat sätt.

I media har hedersrelaterat våld framställts som en ”kulturkrock” i och med migrationen till Sverige. ”Arabisk/muslimsk” kultur ses många gånger som en direkt motsats till ”svensk” kultur vilket vidare ofta liknas med kontrasten mellan ”kvinnoförtryck” och ”jämställdhet” (Björktomta, 2006, s. 12).

4:3 Hedersproblematikens uttryckssätt

Hedersrelaterad problematik kan se olika ut; alltifrån kontrollerande av och begränsningar i ungdomarnas vardagsliv till våld och mord. Att inte få träffa den man själv vill, att inte få vara med på all undervisning i skolan, att inte få ha någon fritid eller få välja vem man ska gifta sig med, är bara några exempel på hur hedersproblematiken kan se ut för ungdomarna. Många gånger är denna problematik osynlig vilket gör den svår för omgivningen att upptäcka (Länsstyrelsen, 2007, s. 29). Enligt regeringens skrivelse *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*, är det centrala för problematiken flickornas och de unga kvinnornas sexualitet som ses vara kopplat till familjens och släktens heder. Föreställningar om kyskhet och oskuld står i fokus (Skr, 2007/08:39, s. 12) och på så vis drabbas flickor och kvinnor oftare och hårdare av hedersförtryck jämfört med pojkar och unga män (Länsstyrelsen, 2007, s. 30).

Då det krävs att skammen blir offentlig för att hedern ska drabbas (Wikan, 2005, s. 11), är bevarandet av familjens rykte av betydande vikt. Ryktet kan snabbt svärtas ner, exempelvis om en tjej blir påkommen pratandes med en kille. Alla familjemedlemmar kan drabbas av den skam som det kan innebära, vilket leder till att det för familjemedlemmarna blir väsentligt att värna om varandras uppförande. Detta gör att kontrollen av flickor och unga kvinnor ökar och utövas både av män och kvinnor (Länsstyrelsen, 2006, s. 5-6). När flickan lämnar hemmet måste hon många gånger kontrolleras av exempelvis en bror eller annan släkting, för att kunna tillförsäkra att hon inte gör något som kan skada familjens heder. Detta gäller således även i skolan (Schlytter, 2004, s. 43-44).

Unni Wikan (2005) skriver i sin bok *En fråga om heder* hur en beduinhövding i Jordanien försvarar hedersbrott och kvinnans centrala roll i bevarandet av hedern genom att säga: ”I familjen eller i samhället är varje kvinna som en gren på ett olivträd. Om en gren blir maskstungen måste den huggas av så att samhället bevaras rent och friskt”.

(Wikan, 2005, s. 89)

Den stora skillnaden mellan hedersvåld och andra former av familjerelaterat våld och kvinnovåld, är framförallt att fler gärningspersoner är involverade. Något som även det är karaktäriserande för hedersvåld är att det ofta inte bara är flickan/den unga kvinnan som drabbas som är offret. Även de män (exempelvis bröder och kusiner) som av familjen och släkten blir tvingade att övervaka och eventuellt förtrycka och straffa sina systrar och kusiner, kan ses som offer för problematiken (Riksdagen, 2008). Vidare kan problematiken även drabba killar på liknande sätt som tjejerna; de kan tvingas gifta sig med den flicka som familjen valt ut, de kan bli straffade om de väljer att göra som de själva vill och bryta de normer och traditioner som råder inom familjen och släkten och de kan, likt flickorna, bli förtryckta om de har en homosexuell läggning (Länsstyrelsen, 2007, s. 30).

4:4 Skolan som social arena

Enligt Yvonne D-Wester (2005), författaren till boken *Socionomen i skolan*, är integrering i samhället centralt i utvecklingen för ungdomar i tonåren. Detta är en problematisk period i livet och extra svårt blir det för de ungdomar som redan innan tonåren är otrygga och som har dålig självkänsla. Vissa har ingen möjlighet att i hemmet kunna leva ut sina tonårskriser på grund av exempelvis missbruk bland föräldrarna, psykisk sjukdom och våld. Då blir personalen på skolan extra viktig då de många gånger blir de som ungdomarna får utlopp för sina känslor på (D-Wester, 2005, s. 38-39). I en tillvaro där vuxna ofta sviker, blir skolan för många elever den enda fasta punkten och att stötta dessa elever är en viktig uppgift för all personal på skolan (Hjörne & Säljö, 2009, s. 56). Utbildningen i skolan kan enligt forskaren Niclas Månsson (2010) ses bestå av två delar; en kunskapsförmedlande del som genom lektioner och läxor ger eleverna kunskaper om ämnen samt en socialt fostrande del där eleverna ska lära sig att bli samhällsmedlemmar och ansvarsfulla och demokratiska individer (Månsson, 2010, s. 19). Kontakten med andra elever på skolan, genom olika grupper och klassen, blir för elever i tonåren allt viktigare. På så vis fungerar skolan som en viktig arena för socialt umgänge samt för utvecklandet av den sociala kompetensen. Denna kompetens ligger sedan till grund för och är av betydelse genom hela livet; i arbeten och i olika relationer. Ungdomarna blir i tonåren även i allt större utsträckning beroende av jämgamla som förebilder och för att utveckla värderingar (D-Wester, 2005, s. 37 och 72). För flickor med hedersproblematik, som ofta är hårt kontrollerade av familj och släkt, blir skolan extra viktig. För många av dessa flickor kan skolan vara den enda möjligheten för dem att träffa

jämnåriga och pojkar som de själva väljer, inte som är utvalda av släkten. Skolan kan även vara en möjlighet för dem att utveckla sin egen identitet (Schlytter, 2004, s. 44).

4:5 Skolkuratorns arbete

Skolkuratoren står enligt D-Wester (2005) för den ”sociala kompetensen” inom elevhälsan på skolan. Detta innebär bland annat att han/hon har kunskap om skol- och sociallagstiftning och om samhällets resurser. Skolkuratorns arbetsuppgifter är många och varierande och kan bland annat innebära skolsocial kartläggning av elever, stöd- och behandlingssamtal med elever och/eller lärare, krishantering, arbete med elever i grupp eller klass samt strukturellt arbete så som värdegrundsarbete och förebyggande arbete (D-Wester, 2005, s. 14-15).

Vidare delar författaren in de anledningar till varför eleverna får kontakt med skolkuratoren i fyra områden; hälsa, inlärning, relation (inom skolan) och social situation (utanför skolan). Problem med hemförhållanden ökar enligt D-Wester i takt med att eleverna blir äldre. Den psykiska ohälsan bland barn och unga ökar i Sverige och kan bland annat märkas genom oro och ängslan. Det är av betydande vikt att personalen på skolan tidigt lägger märke till varningssignaler som exempelvis frånvaro och skolk (ibid. s. 29-30).

Ungdomar som har kärleksbekymmer och/eller identitetsproblem kan vända sig till skolkuratoren och det kan röra sig om tankar kring de stora livsfrågorna såsom ”vad är meningen med livet?” och ”vem är jag?”. Skolkuratoren kan även komma i kontakt med elever som har konflikter i familjen och som har otrygga hemförhållanden. För elever med invandrarbakgrund kan problematiken böttna i att han/hon och familjen måste handskas med sina dubbla kulturtillhörigheter. Allt fler elever, framför allt tjejer, kommer till skolkuratoren för att söka hjälp med hedersrelaterad problematik (ibid. s. 30-34).

Enligt en undersökning av Åsa Backlund (2007) kan skolkuratorns arbetsuppgifter även utföras av annan personal i elevvårdsteamet. Detta tyder på skolkuratorernas brist på yrkesspecifika och tydliga arbetsuppgifter, ”öronmärkta” för dem. Vidare är skolkuratorernas arbete lite reglerat genom styrdokument och lagstiftning, vilket även det bidrar till att många skolkuratorer själva upplever att deras yrkesroll är oklar. Det som ofta styr skolkuratorns arbete blir således egna ambitioner och inriktningar, omgivningens intressen där rektorn har en central roll samt resurser (Backlund, 2007, s. 240).

5 Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt kommer jag att presentera den teoretiska utgångspunkt som jag kommer att utgå

ifrån i min analys. Jag har som grund för min analys valt att utgå från socialkonstruktivism, som är ett teoretiskt perspektiv som ämnar ifrågasätta det självklara och inte ta det omedelbara och direkta för givet (Wenneberg, 2001, s. 10). Med hjälp av detta perspektiv kan jag analysera hur verkligheter skapas och bevaras, vad som händer mellan människor, grupper och samhället samt hur kunskap påverkar vardagslivet (Berger & Luckmann, 1996/2007). Genom användandet av dessa teorier har jag sett aspekter som jag inte la märke till vid den första anblicken av det empiriska materialet.

5:1 Socialkonstruktivism

Enligt socialkonstruktivismen är vår upplevelse av och vår kunskap om omvärlden socialt konstruerad (Wenneberg, 2001, s. 12). Det är alltså vi människor som tillsammans, i samspel med varandra, skapar den verklighet i vilken vi befinner oss. För att kunna förstå denna verklighet, måste man kunna förstå språket (Berger & Luckmann, 1996/2007, s. 51). Det är genom språket som vi skapar innebörd och mening i våra uttryck och även i vår omvärld. Redan under vår uppväxt tillägnar vi oss ett språk som på förhand strukturerar verkligheten för oss. Då språket är socialt konstruerat blir även vår kunskap och uppfattning om verkligheten det och vi föds på så vis in i en redan konstruerad värld (Wenneberg, 2001, s. 12).

Beteenden är inte bara naturliga utan är även beroende av olika sociala processer. Bara för att man i en kultur gör på ett visst sätt och upplever det som naturligt, behöver det inte betyda att andra kulturer gör likadant, eller att de som gör på ett annat sätt inte är naturliga. Vi lär oss att ta vissa sociala situationer för givna, eftersom vi socialiseras in i ett samhälle där dessa redan är legitima. Viktigt att komma ihåg blir då att något som är givet i en viss kontext således inte behöver vara det i en annan då det är skapat av människan (ibid. s. 14 och 58).

För det fenomen som jag valt att studera, det vill säga hedersproblematiken, finns många skilda definitioner och tolkningar. Genom forskning och rapporter konstrueras därför olika förståelser av problematiken. Min studie bygger på de intervjuade skolkuratorernas erfarenheter, kunskap och tankar kring hedersproblematiken och jag är därför intresserad av att analysera hur *de* talar om problematiken, det vill säga *deras* konstruktioner av fenomenet. Att med hjälp av socialkonstruktivismen studera och undersöka hur skolkuratorerna ser på problematiken och hur detta även påverkar hur de jobbar för att lösa den, blir därför intressant. Viktigt att poängtera är att jag utifrån detta inte förnekar eller ifrågasätter sanningen i mina intervjupersoners utsagor eller att hedersproblematiken verkligen finns. Jag är skrämmande medveten om att denna problematik är högst verklig i vårt samhälle i Sverige idag.

5:1:1 Institutionalisering

Den samhälleliga ordningen är en mänsklig produkt vilket innebär att den består i ett ständigt pågående mänskligt skapande. Detta är den första delen av Berger och Luckmanns (1996/2007) tresida modell vilken utöver denna består av att *samhället utgör en objektiv verklighet* och att *människan är en social produkt*. För att en samhällsordning ska vara möjlig krävs att människan kan styra över sina drifter vilket leder till att samhällsordningens rötter finns i människans biologi. Men detta är inte enda orsaken (Berger & Luckmann, 1996/2007, s. 68-69 och 78). Vad är det då som gör det möjligt för att den sociala ordningen kan vidmakthållas och föras över till nästa generation? Enligt Berger och Luckmann går svaren att finna i en *institutionaliseringsteori*.

All den mänskliga aktiviteten kan bli vanemässig vilket gör att mönster skapas som i sin tur leder till att handlingar som upprepas blir mindre besvärliga. Detta innebär att handlingen sedan kan utföras på samma sätt men med mindre ansträngning. Denna vanemässighet gör att människan inte behöver definiera varje situation på nytt och den befriar även individen från att ha för många alternativ samt från att behöva fatta ett flertal beslut. På så vis kan varierande situationer sammanfattas under förhandsdefinitioner, vilket bidrar till att man kan förutse vilka åtgärder som bör vidtas i situationerna (ibid. s, 69-70). Personers handlande består inte av oändligt många aktiviteter, utan de kan kategoriseras i några typiska aktiviteter. Detta kallas för *typifieringar* och det är genom dessa som människor tillskrivs utmärkande motiv i sina handlingar (Wenneberg, 2001, s 73). Det är tack vare dessa typifieringar som den sociala strukturen skapas och interaktionsmönster etableras (Berger & Luckmann, 1996/2007, s 46). Överallt där det av vissa typiska aktörer förekommer en ömsesidig typifiering av vanor uppträder *institutionalisering*. Institutioner förutsätter att sådana typifieringar byggts upp under lång tid och att en kontroll av aktörernas handlande finns. Detta görs genom i förväg definierade och tillåtna handlingsmönster vilka styr aktörerna åt önskad riktning. I vissa fall finns sanktioner inom institutioner för att upprätthålla dem. Av vikt blir därför att hålla fast vid institutionernas definitioner även när den enskilde individen frestas till egna definitioner (ibid. s. 70 och 79). På detta sätt föds människor in i samhället där dessa institutioner redan finns och tar dem för givna. Att *samhället utgör en objektiv verklighet* (det vill säga att det skett en *objektivering*) blir då tydligt eftersom den sociala verklighetens existens finns kvar även om nya generationer föds in. Dessa nya barn växer upp i samhället och får kunskap om den sociala verkligheten, det vill säga de *internaliserar* dess normer och institutioner och blir sociala varelser (Wenneberg, 2001, s 71-72). Det är detta som Berger och Luckmann

benämner att *människan är en social produkt*. Institutionaliserings teorin kan användas som ett hjälpmedel i min beskrivning och analys av skolkuratorernas syn på och erfarenheter av hedersproblematikens orsaker och hur problematiken kan leva vidare.

5:1:2 Primär och sekundär socialisation

För att kunna förstå andras handlingar och orsakerna till dem och för att verkligheten ska kunna upplevas som meningsfull, måste barn tillägna sig, det vill säga *internalisera*, de normer och handlingsmönster som finns. Detta sker genom en livslång process som brukar delas upp i den *primära* och *sekundära socialisationen* (Wenneberg, 2001, s. 73). I första stadiet, i den primära socialisationen, lär sig barnet internalisering, det vill säga att en annan persons subjektiva uttryck för tankar och känslor blir objektivt åtkomliga och meningsfulla för barnet. Internaliseringen är alltså basen för vår förståelse av våra medmänniskor och för att vi ska kunna uppleva världen som en social verklighet och som meningsfull. I början tar barnet över den värld som de närmaste personerna (ofta vårdnadshavarna) redan lever och gör den till sin egen. Deras definitioner av barnets situation blir till objektiv verklighet för barnet. Detta, att barnets beteende formas genom lärande och att barnet blir en del av en objektiv värld, kallas för *socialisation* och det är denna *primära socialisation* som är den viktigaste för individen. Så småningom lär sig barnet att tolka attityder i allmänhet. Exempelvis så utvecklas barnet från att förstå att ”Pappa är arg på mig just nu” till ”Pappa är alltid arg på mig när jag spottar ut maten”. Till sist förstår barnet att alla blir arga när den spottar ut maten, vilket genererar en förståelse för att man inte spottar ut maten. På så vis socialiseras vi till samhällsmedlemmar (Berger & Luckmann, 1996/2007 s 154-157).

Med *sekundär socialisation* menas varje efterföljande process där en redan socialiserad individ leds in i nya områden av hans/hennes objektiva värld, för att tillförskaffa sig kunskap, uppfattningar och regler som är nödvändiga för att kunna fungera som en samhällsmedlem. Den grundläggande strukturen i all sekundär socialisation måste vara lik den struktur som rådde i den primära socialisationen för att socialiseringsprocessen ska kunna ske utan större komplikationer. Det är här som barnets identitetsskapande fortsätter vilket sker genom att han/hon tar del av andras världar (ibid. s. 154-156). En vanlig och viktig arena för den sekundära socialisationen är skolan där eleverna ges möjlighet att ta del av jämnårigas verkligheter (Wenneberg, 2001, s 73). Med hjälp av socialisationsteorin kan jag bredda perspektiven för att se skolans betydelse för elever med hedersrelaterad problematik. Då skolan är mina intervjupersoners arbetsplats är detta av intresse.

6 Metod

I det här avsnittet kommer jag att beskriva mitt urval, tillvägagångssätt och vilka metoder jag använt och varför, dess tillförlitlighet och giltighet samt förtjänster och begränsningar. I slutet kommer jag även beskriva vilka etiska överväganden jag gjort.

6:1 Urval

Mina enda kriterier för intervjupersonerna var att de skulle arbeta som skolkurator i en och samma storstad i Sverige och att de på något sätt kommit i kontakt med hedersrelaterad problematik bland eleverna på sin skola. En tanke hos mig var att det faktum att de arbetar inom samma kommun skulle göra jämförelserna intressantare om eventuella skillnader och likheter skulle framkomma. Vidare strävade jag efter att finna intervjupersoner på olika skolor för att jämföra olika arbetssätt och riktlinjer, vilket jag lyckades med. För att avgränsa arbetet valde jag att intervjua fyra skolkuratorer vilket jag fann vara en rimlig avgränsning utifrån studiens omfattning. Jag har i uppsatsen inte gjort några jämförelser mellan skolkuratorernas personliga egenskaper såsom ålder, kön och etnicitet. Att alla skolkuratorer i min studie var kvinnor var något som jag hade i åtanke och anledningen till det var att det endast var kvinnor som fanns tillgängliga för intervjuerna. Hur eller om detta har påverkat mitt resultat är inget som jag har spekulerat i, då jag inte anser det vara av betydelse för studien i stort. För en kort presentation av intervjupersonerna, se Bilaga 1.

6:2 Tillvägagångssätt

Jag har via telefon kontaktat ett antal skolkuratorer i den stad som jag har valt att förlägga min undersökning. De blev då informerade om undersökningens syfte. Några av de jag kontaktat föll bort på grund av att de inte haft någon elev med hedersproblematik på sina skolor. Till de som tackat ja till medverkan i studien, skickade jag därefter ett informationsmail (se Bilaga 2). Innan första intervjutillfället sammanställde jag en intervjuguide med de frågor som jag ämnade få svar på (se Bilaga 3), vilken fungerade som ett hjälpmedel under intervjuerna. Intervjuerna varade mellan 40-60 minuter, vilket var vad jag innan hade informerat skolkuratorerna om, och de ägde alla rum på respektive skolkurators arbetsrum. Detta för att underlätta för intervjupersonerna (Bell, 2007, s 168). Därefter transkriberade jag intervjuerna ordagrant och kodade materialet för att slutligen sammanställa det i resultat och analys.

Jag har använt mig av ett antal databaser vid litteratursökningen till mitt arbete. Dessa är Lovisa: Lunds universitets gemensamma bibliotekskatalog, Elin: Lunds universitet

elektroniska bibliotekskatalog och Google: sökmotor på internet. Sökord som jag använt är bland annat skolkurator, elevvård, hedersvåld och hedersproblematik, honour, school, preventive work och honour killing.

6:3 Metodval

Utifrån mitt val av frågeställningar och syfte med min uppsats valde jag att använda mig av en kvalitativ forskningsmetod. Detta då jag eftersträvade att få en fördjupad förståelse för komplexiteten i skolkuratorns hantering av hedersrelaterad problematik på skolor. Genom denna metod kunde jag gå på djupet och fånga aktörernas, det vill säga skolkuratorernas, egna verklighetsuppfattningar och erfarenheter kring det fenomen jag valt att undersöka (Repstad, 2007, s 10).

En skillnad mellan en kvalitativ och en kvantitativ studie är att den kvalitativa efterlyser innebörd, förståelse och begreppsutveckling snarare än förekomst (Levin, 2008, s 38), vilket passade min studie bättre då jag i den inte hade något intresse av att fokusera på hur pass vanligt förekommande denna problematik är. Dessutom kunde jag med hjälp av den kvalitativa metoden få en närhet till det jag studerade (Repstad, 2007, s 10).

För att samla in mitt empiriska material använde jag mig av semistrukturerade intervjuer. Dessa används som ett instrument för forskare att sätta sig in i hur människor uppfattar situationer och relationer och hur de agerar i dem (May, 2001, s 174 och 175). De ger en struktur i intervjun i form av förbestämda teman och preciserade frågor, samtidigt som denna intervjuform erbjuder en flexibilitet då den intervjuade får frihet och utrymme att prata om det som är viktigt för honom eller henne i egna termer och då intervjuaren har möjlighet att komma med följdfrågor så att svaren kan fördjupas och utvecklas (Bell, 2007, s 158 och 163 och May, 2001, s 151). Att det fanns en sådan struktur och en röd tråd genom intervjuerna var viktigt då jag ämnade kunna hämta viss information från empirin och jämföra det jag fått fram i en analys (Aspers 2007, s 137).

6:4 Metodens förtjänster och begränsningar

Fördelar med kvalitativa forskningsmetoder och semistrukturerade intervjuer utifrån mitt syfte med uppsatsen, anser jag finnas för såväl intervjuaren som för intervjupersonerna. Det gav bland annat mig som forskare en möjlighet att gå mer på djupet i min undersökning samtidigt som det var en förutsättning för mina intervjupersoner att relativt fritt kunna berätta om sina upplevelser av och tankar kring företeelser med egna ord. Genom intervjuer kan man

dessutom få en större inblick i människors erfarenheter, upplevelser och åsikter (May, 2001, s 148). Semistrukturerade intervjuer bidrar både med struktur och med öppenhet (ibid. s 150). Det var för mig som forskare en trygghet att ha en struktur i intervjuerna genom mina teman och frågor, då jag på så vis kunde lita på att jag fick med allt av vikt. Eftersom det fanns en viss form av öppenhet i intervjuerna gav det utrymme för andra infallsvinklar och för mig att ställa följdfrågor, vilket berikade intervjuerna och gjorde dem mer levande.

Att jag saknade erfarenhet av intervjusituationen upplevde jag som något begränsande då det tog ett tag för mig att känna mig trygg i min roll som intervjuare. Detta är även något som Judith Bell (2007), s. 158 tar upp som en nackdel med intervjuer då det blir svårare att finna goda formuleringar och göra ordval. Jag upplevde dock att detta föll på plats redan efter första intervjun och att jag kunde slappna av mer i min roll efter den.

En annan begränsning som jag anser kan finnas med intervjuer är risken att öppenheten leder till att samtalet glider långt ifrån ämnet och att mycket tid ägnas åt saker som inte är relevanta för uppsatsen. Då jag var medveten om denna risk innan intervjuerna försökte jag sträva efter en balans mellan struktur och öppenhet, att ge intervjupersonerna utrymme att berätta samtidigt som jag försökte återgå till min mall när jag upplevde att vi började "sväva ut" för mycket.

Något jag fick erfara under arbetets gång var att intervjuer tar lång tid, inte bara själva genomförandet av intervjuer utan även transkriberingen och kodningen. Då arbetet var begränsat både i kvantitet och i tid, var detta den största anledningen till att antalet intervjuer inte blev fler.

6:5 Metodens tillförlitlighet

Forskare måste alltid kritiskt granska den information som samlas in för att medvetandegöra vilka faktorer som kunnat påverka det empiriska materialet och även resultatet av forskningen. Detta görs utifrån dess *reliabilitet* och *validitet*. Med reliabiliteten menas informationens tillförlitlighet, det vill säga ett mått på huruvida metoden skulle ge samma resultat vid en liknande undersökning (Bell, 2007, s 117).

Den specifika kontext som råder under intervjutillfällena, vilka som deltar, intervjuar och när och var de genomförs, påverkar resultatet (ibid. s 117). Den kunskap som jag fått fram genom min kvalitativa undersökning är således begränsad och gäller för de personer som jag intervjuat. Detta gör att reliabiliteten är låg och innebär att några generella slutsatser inte blir möjliga att dra, vilket heller inte var mitt syfte med uppsatsen.

För att stärka tillförlitligheten i arbetet genom att undvika att viktig information skulle gås miste, valde jag att spela in intervjuerna på band och sedan transkribera dem. Därefter kodade jag det transkriberade materialet för att synliggöra likheter och olikheter och för att kunna dra slutsatser.

Som forskare ska man sträva efter objektivitet; att ha distans och att vara opartisk i förhållande till det man studerar (May, 2001, s 20). Är man för engagerad i det man undersöker kan det leda till skevhet (Bell, 2007, s 167). Då jag innan intervjuerna hade läst in mig på ämnet hedersproblematik och sedan tidigare, genom min praktik hos en skolkurator, har erfarenhet av skolkuratorers arbete, fick jag tänka en hel del på att inte låta detta påverka intervjuerna för mycket, utan jag strävade efter att förhålla mig objektivt och förutsättningslöst då jag tog del av mina respondenters berättelser. Detta är något som jag tycker att jag lyckades bra med. Att olika personliga egenskaper hos mig och respondenterna, såsom kön, ålder och uttrycksätt, har inverkat på intervjuerna är även det viktigt att tänka på. Dock var många av dessa ofrånkomliga och således inte så mycket att göra åt. Vidare påverkade de frågor som jag valde att ställa de svar jag fick. Medvetenhet och reflekterande kring dessa aspekter anser jag vara försök till ökad tillförlitlighet.

Att granska informationens validitet, dess giltighet, innebär att jag kontrollerar att jag har studerat det jag ämnat studera (ibid. s 117). Genom att ha ett tydligt syfte med tillhörande frågeställningar att utgå ifrån och knyta an information till, har jag känt mig trygg i att veta att jag undersökt det jag vill. Under intervjuerna hjälpte mina teman och frågor mig att hålla mig till ämnet och söka svar på det jag avsett ta reda på.

6:6 Etiska överväganden

I all forskning bör man ta hänsyn till etiska överväganden, detta gäller framförallt inom forskning av socialt arbete då det ofta handlar om människor i känsliga situationer. Jag har i mina etiska överväganden utgått från de fyra huvudkraven som Vetenskapsrådet (1990) tagit fram vilka är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. Vad gäller det förstnämnda så informerade jag tidigt mina intervjupersoner om min studies syfte och deras roll i den. Medverkandet i min undersökning byggde på frivillighet vilket innebar att de när som helst kunde välja att avbryta deltagandet, något som jag meddelade dem både skriftligt och muntligt (Vetenskapsrådet, s 7). Samtyckeskravet bygger på att deltagarna i studien själva har rätt att bestämma över sin medverkan, vilket alla mina intervjupersoner har gjort (ibid. s 9). Med hänsyn till konfidentialitetskravet avpersonifierade jag samtliga deltagare i studien och namngav dem slumpmässigt

”Skolkurator 1, 2, 3 och 4”. Jag har valt att inte skriva ut inom vilken stad och på vilka skolor som intervjupersonerna arbetar för att ytterligare skydda deras anonymitet. Vidare har jag förvarat all information om intervjuerna säkert och varit den enda som lyssnat till de inspelade intervjuerna. Med nyttjandekravet innebär att man som forskare bara använder de uppgifter som samlats in om enskilda personer för forskningsändamål (ibid. s 14), vilket är något som jag informerat mina deltagare om. Dessutom meddelade jag dem att jag, efter arbetets avslut, kommer att förstöra materialet.

7 Resultat och analys

I detta avsnitt kommer jag att presentera resultatet av min empiriska undersökning bestående av intervjuer med fyra skolkuratorer på olika gymnasieskolor. Genom mitt val av teoretisk utgångspunkt, kommer jag även att analysera detta resultat utifrån ett socialkonstruktivistiskt synsätt, som det presenterats i avsnittet ”Teoretiska utgångspunkter”.

7:1 Skolkuratorernas syn på hedersproblematiken

7:1:1 Hur de definierar hedersproblematik

Utifrån intervjuerna med skolkuratorerna kan jag urskilja att de, i likhet med den definition jag valt att använda mig av i uppsatsen, väljer att definiera begreppet hedersproblematik ganska vitt och övergripande. Trots att det saknas en enhetlig definition av begreppet, pratar de om det på liknande sätt. Skolkurator 1, 2 och 4 ser det som en konsekvens av att en person bryter mot de normer och regler som råder inom gruppen, som ofta är familjen. Genom att göra det, skadas familjens heder och familjen tvingas därför kontrollera och/eller förtrycka den som utsatt dem för det.

Det handlar om att man bryter mot det som är kutym och regler inom den organisation, den religion där man befinner sig och gör du det så skadar du så att säga familjens heder för det är ju... hederstänkandet är sällan särskilt personligt utan det handlar om att drabba familjen, släkten, klanen... folkgruppen och så... Och det är ju det som blir det komplexa, för att det... det passar inte så bra in i vårt samhälle. (Skolkurator 1).

Likt den definition som Länsstyrelsen i Östergötland (2006) använder sig av, anser Skolkurator 1 det finnas en koppling till patriarkala system, där det finns ett regelverk bakom för att värna om flickorna. Men det som familjerna egentligen värnar om, enligt Skolkurator 1, är familjens heder som är direkt beroende av flickans oskuld. Att flickornas och de unga

kvinnornas oskuld och sexualitet står i fokus i denna problematik är även något som lyfts fram under avsnittet ”Tidigare forskning”⁴. Skolkurator 4 snävar in definitionen något när hon säger att det ska till att familjen måste skämmas över och stå till svars för det som familjemedlemmen har gjort. Detta ligger i linje med Unni Wikans (2005) s. 11 forskning som säger att skammen måste bli offentlig för att hedern ska drabbas.

Som svar på frågan hur Skolkurator 1 definierar begreppet hedersproblematik svarar hon att hon tycker illa om ordet heder. Detta då det anses finnas en koppling mellan familjens heder och flickans oskuld (se Skr 2007/08:39, s. 12). Hedersbegreppet blir på så vis direkt kopplat till flickan. Skolkurator 1 tycker att flickorna som drabbas är hedervärda oavsett vad de gör. Genom att själv använda detta begrepp, kan det enligt henne tolkas som att man godkänner det sättet att se på problematiken; att familjens heder är direkt beroende av vad flickan gör. Dock väljer Skolkurator 1 ändå att använda begreppet heder då det är det rådande begreppet.

Man använder begreppet heder därför att då vet vi vad vi pratar om. Men jag menar, vems heder handlar det om? Går vi med på det här när vi säger att det är hedersproblematik... De här flickorna är hedersvärda oavsett vad de gör. Det är lite att gå in i... och godkänna... men jag använder också hedersbegreppet därför att det är vedertaget, vi vet vad vi pratar om när vi pratar om det. (Skolkurator 1).

Detta kan ses som ett bevis på hur vi människor tillsammans skapar en betydelse av och ger mening åt våra uttryck och begrepp (Wenneberg, 2001, s. 12). Då hedersbegreppet är det som används både i Sverige och internationellt⁵ väljer Skolkurator 1, trots reflektioner och ifrågasättande om dess egentliga innebörd, att använda det begreppet för att enklast kunna göra sig förstådd.

När det gäller tjejerna själva, så uttrycker de det inte som att de ”blir utsatta för hedersförtryck”, enligt skolkuratorerna i min studie.

De uttrycker det mer som att ”jag kommer inte överens med mina föräldrar, de är inte snälla mot mig”. (Skolkurator 2).

I rapporten *Personalens möten med utsatta flickor – arbete mot hedersrelaterat våld* beskriver författaren Siv-Britt Björktomta (2006) att inte heller tjejerna i hennes studie använder begrepp som ”hedersrelaterat förtryck” eller ”hedersvåld” när de träffar hälso- och

⁴ Se Skr (2007/08:39) s. 12.

⁵ Vanliga ord som på engelska används är *honour killing*, *honour violence* och *crimes of honour*. Se exempelvis Nationellt Centrum för Kvinnofrid (2010), s. 12.

sjukvårdspersonal. De pratar snarare om sin problematik som lojalitetskonflikter och beskriver en känsla av oro och hur de måste förhandla med sin familj för att minska på det hot om våld som de utsätts för (Björktomt, 2006, s. 30). Huruvida de gör det för att de inte själva ser sin problematik som kopplat till heder, medvetet undviker att benämna det så eller för att de bara vill beskriva vad de upplever, är tyvärr inget som varken min empiri eller litteraturen tar upp.

Skolkurator 2 säger vidare att hon inte använder hedersbegrepp i tjejernas närvaro. Istället anpassar hon ordvalet till eleverna, för att det ska bli lättbegripligt. Det som skolkuratorerna tar för givet, exempelvis innebörden av begreppet hedersproblematik, eller åtminstone deras definition av begreppet, behöver inte vara det för eleverna. För att kunna förstå en annans verklighet, måste man kunna förstå språket eftersom det är genom det som innebörd och mening skapas (Berger & Luckmann, 1996/2007, s. 51 och Wenneberg, 2001, s. 14). Genom att se citatet ovan som ett försök av Skolkurator 2 att anpassa sitt språkbruk efter eleven, kan det även ses som en ansats till att sätta sig in i elevens verklighet och förstå dens situation.

7:1:2 Vilken typ av problematik rör det sig oftast om?

I enlighet med den forskning som tidigare i arbetet presenterats angående hur hedersproblematiken kan ta sig uttryck⁶, så påvisar skolkuratorerna i min studie att problematiken kan se väldigt olika ut för eleverna. Framförallt ser den enligt dem olika ut beroende på om det är en tjej eller kille som utsätts.

Enligt mina intervjupersoner så handlar problematiken för flickorna mycket om sexualiteten och den fria viljan; att inte få välja den partner som man vill och den överhängande rädslan över att bli bortgift. Ytterligare ett led inom den problematiken är fruktan för att vid besök i hemlandet inte få följa med hem igen. Vidare så är mycket av de vardagliga bekymren för flickorna att de blir hårt kontrollerade och begränsade av sina familjer och släktingar. Det kan röra sig om att inte få ha någon fritid, att familjen ska stå i centrum och att hon måste redovisa varje timma som hon inte är hemma. Spannet är således brett, vilket Skolkurator 1 uttrycker såhär:

Så det är egentligen allt från att det är jobbigt att uppleva sig som annorlunda och en önskan någonstans till mer fritid, till att det är riktigt, riktigt illa. Det är hela spektrumet. (Skolkurator 1).

⁶ Se exempelvis Länsstyrelsen, 2006 och 2007, Wikan, 2005 och Schlytter, 2004.

Mödomshinnans varande eller icke varande är enligt Skolkurator 4 något som hon fortfarande får tampas med i kontakten med föräldrarna.

Alltså, jag kan ju prata med en mamma till någon flicka som har förlorat oskulden och så ska man operera dit en mödomshinna. ”Ja, men du vet ju att den där hinnan finns ju inte?”, ”Nej, jag vet, men det är enligt vår tradition att det ska blöda på bröllopsnatten”, ”Ja, men gör det alltid det?”, ”Nej, men vi ser alltid till så att det gör det”. (Skolkurator 4).

Sett ur institutionaliseringsteorin kan detta ses som ett exempel på hur ett speciellt sätt att definiera en situation förs vidare inom en institution. Det är dessa handlingsmönster och förhållningssätt till oskuld och sexualitet som anses vara korrekta inom denna familjeinstitution och som för mamman i detta exempel är en tradition som hon inte vill bryta mot. Fast modern medger att det varken finns en mödomshinna, eller att det inte är ett vanligt förekommande fenomen att blöda på bröllopsnatten, håller hon fast vid institutionens definitioner. Detta trots att eller på grund av, att hon vill skydda sin dotter och vill henne väl. Att föräldrarna handlar i god vilja är något som skolkuratorerna poängterar.

Jag tror ju inte det är någon, det kanske finns onda föräldrar vad vet jag, men jag har inte mött någon som tänkt att nu ska jag göra livet till ett helvete för den här ungen. Utan någonstans försöker man så gott det går. Det krockar ibland på grund av att man själv inte mår bra, på grund av att man byter sammanhang eller på grund av att man inte har kontroll längre och då blir det ju fel. (Skolkurator 1).

Skolkurator 3 framhåller att det är på grund av oro och kärlek till sina barn som de väljer att handla som de gör.

Problematiken för pojkarna enligt skolkuratorerna, handlar mer om att de tvingas bevaka och ta ansvar för sina systrar. Enligt Skolkurator 4 kan detta exempelvis ta sig uttryck att de måste byta program till det som systemen går på för att kunna bevaka henne i skolan. Skolkurator 3 och 4 säger att de ser en viss likhet i problematiken mellan flickor och pojkar just när det gäller friheten att välja partner. Pojkarna blir också många gånger tvingade att ta den tjej som familjen och/eller släkten utser. Enligt skolkurator 2 är problematiken för killarna mer kopplat till att de eventuellt skulle vara homosexuella, vilket även är något som Länsstyrelsens kunskapsunderlag för hälso- och sjukvården påvisar (Länsstyrelsen, 2007, s. 30). Vidare skriver de att en homosexuell läggning även kan leda till hedersproblematik för tjejerna. Detta är inget som skolkuratorerna i min studie tar upp. Möjligen kan det vara så att just dessa skolkuratorer inte har stött på den problematiken bland sina flickelever, eller att den

andra problematiken med exempelvis mödomshinna, oskuld och kontroll för dem är så stor så att denna del kommer i skymundan.

Generellt sett så berättar skolkuratorerna om erfarenheter de har och ger exempel utifrån tjejernas situation och problematik. En trolig orsak till detta är att de har mer kontakt med flickor som har hedersproblematik än med pojkar. Med tanke på det kunskapsunderlag som Länsstyrelsen (2007) gett ut, som pekar på att problematiken i större utsträckning drabbar flickor och unga kvinnor, kan detta ses som en bekräftelse på att hedersproblematiken är ett större och mer förekommande problem bland tjejer än bland killar.

För en del ungdomar med hedersrelaterad problematik, blir enda utvägen att lämna sin familj och rymma hemifrån (Länsstyrelsen, 2007, s 29). Detta är dock inget som skolkuratorerna i min studie har som mål då de av erfarenhet vet att det är ett väldigt stort steg för ungdomarna och att det ofta resulterar i ensamhet. Genom att lämna familjen, måste ungdomarna ofta säga adjö till hela släkten. Skolkurator 4 säger att det är svårt för eleverna att som 17-, 18-åringar veta om den person de är förälskade i nu är den de vill leva resten av livet tillammans med och är värd att offra hela sitt nuvarande nätverk för. Det är enligt skolkuratorerna svåra beslut som dessa ungdomar ställs inför.

7:1:3 Hedersrelaterad problematik vs ”annan problematik”

Något som skolkuratorerna i min studie har skilda uppfattningar om är hedersproblematik i förhållande till ”annan problematik”⁷. Skolkurator 1 säger att hon inte gör någon skillnad eller tänker annorlunda när hon möter elever som har hedersproblematik jämfört med elever som har ”annan problematik”. Hon poängterar vikten av att respektera och möta eleverna i den situation de befinner sig i och försöka hjälpa dem utifrån det. Skolkurator 2 tycker att där finns en skillnad, framförallt i hur hon ska agera. Hon berättar att hon är mer orolig över om hon gör rätt eller fel i situationer som har att göra med hedersproblematik, jämfört med andra situationer.

Båda dessa intervjupersoner tar upp att det är vanligt att tonåringar inte alltid tycker att deras föräldrar fattar rätt beslut, och att mycket av det som man kan tro är hedersrelaterad problematik faktiskt ”bara” är ”vanlig tonårsrevolt”.

Alltså jag försöker ha rätt så mycket is i magen dels därför att jag vet att de här ungdomarna är också i en tidsperiod av livet när det är så att de ska göra uppror mot sina föräldrar och det

⁷ Med annan problematik syftar jag på all annan problematik som skolkuratorerna kommer i kontakt med hos sina elever som inte är hedersrelaterad.

är väldigt sällsynt att ungdomar tycker att föräldrarna fattar bäst beslut i världen kring gränsdragning och så vidare. (Skolkurator 2).

En tanke som väcks i och med dessa resonemang är vilken betydelse det har att skolkuratorerna ser något som ett problem. Genom att se problem mellan elever och föräldrar som ”bristande kommunikation” eller som ”vanlig tonårsrevolt” ges det en acceptans och ett normativt förhållningssätt; det är så det är för de flesta och alltså inget att oroa sig för. Men då en allmän syn på hedersrelaterade situationer är att de är klassade som ”problematiska”, utgår skolkuratorerna ifrån att det är något som inte är accepterat och varningssignaler väcks. Med det här menar jag inte att ifrågasätta hederssituationer som klassade som ”problem”, utan snarare att problematisera det faktum att vår inställning till vad som är ett problem har betydelse för hur vi bemöter det. Skolkurator 1 beskriver till exempel att det i början, innan hedersrelaterad problematik blev allmänt känt, rådde en svårighet i att hjälpa de utsatta tjejerna och killarna då man faktiskt inte visste vad det innebar och hur man skulle förhålla sig till det. Genom kunskap och erfarenhet är många, till exempel skolkuratorerna i min undersökning, nu insatta i problematiken och känner sig trygga i hur de ska hantera det.

7:2 Orsaken sett som kulturkrock och integrationsproblem

7:2:1 Skolkuratorernas syn på hedersproblematikens orsaker

På frågan hur Skolkurator 2 ser på orsaken bakom hedersproblematiken, svarar hon att hon ser det som en konsekvens av de integrationsproblem som hon anser råda i Sverige idag. Hon menar att vi som lever i Sverige inte tar emot de nyanlända med öppna armar utan istället stänger dörrarna för dem. Det är detta bemötande som enligt henne ger konsekvenser för familjens möjlighet till etablering i det svenska samhället:

Och i och med att vi stänger dörren så betyder det en ensamhet för de som kommer hit, en ensamhet och en rädsla för att platsa och när man blir det så håller man fast vid det gamla och då växer det fundamentalistiska. Jag har elever som har berättat om hur aktiva och sociala deras mammor har varit innan flykten hit, och hur de sen efter isoleringen från hela svenska samhället egentligen har vänt och blivit väldigt fundamentalistiska och börjat med slöja igen och börjat med väldigt stränga regler för sina döttrar för det är det de känner till och blir viktigt. (Skolkurator 2).

Detta synsätt går väl i linje med det orsaksperspektiv som jag presenterade under tidigare forskning, nämligen kulturkrockar och integrationsproblem som kan leda till en rädsla för ”det

svenska” och föräldrarnas hårdnande kontroll över sina barn⁸. Skolkurator 4 ser orsaken bottna i en kulturkrock som kan uppstå när en familj migrerat till Sverige och vill hålla fast vid sina traditioner samtidigt som de i större utsträckning möter en ”friare” inställning och sätt att leva i Sverige.

Då stämmer det inte när vi har lagar och förordningar och våra normer. Då blir det ett problem för flickorna och pojkarna som ändå tycker... de vill anamma den västerländska modellen, för att vara fria, för att kunna roa sig på sitt sätt och för att bli respekterade av omvärlden på ett normalt sätt. (Skolkurator 4).

Skolkurator 3 fortsätter i det spåret när hon beskriver att det blir en svårighet för de barn som migrerat till Sverige då föräldrarna, på grund av att de inte kommer ut och integreras i samhället, har svårare att anpassa sig till det nya. Att det är svårare för föräldrarna än för barnen att integrera sig i det nya samhället är även något som tagits upp i tidigare forskning⁹. Denna forskning stödjer även Skolkurator 2s resonemang om att det är den bristande integrationen som är en grundorsak till hedersproblematiken i Sverige.

Tolkat utifrån institutionaliseringsteorin kan man se familjen och släkten som en institution. Inom den råder vissa vanor och typifieringar som byggts upp under en lång tid. Detta kan ses som de normer, värderingar, regler och förhållningssätt som råder inom en familj eller ett släkte (se Berger & Luckmann, 1996/2007). Den krock som det då innebär för en familj med en patriarkal familjestruktur att komma till Sverige, som har andra värderingar, lagar och förhållningssätt, kan ses som ett hot mot den patriarkala ordningen. För familjen och särskilt fadern kan det bli viktigt att hålla fast vid institutionens definitioner även, eller framförallt, då barnen genom skolan och jämnåriga kommer i kontakt med andra normer. Enligt Berger & Luckmann (1996/2007) finns det ibland sanktioner inom institutionen för att kunna upprätthålla ordningen. Faderns sätt att genom hot och våld försöka återupprätta maktordningen inom familjen kan ses som former av sanktioner för att hålla samman institutionen. Detta sätt står dock i strid med det svenska samhället, som också kan ses som en institution och som genom lagar förbjuder sådana handlingar. Dessa lagar kan i sin tur ses som den institutionens sanktioner¹⁰.

⁸ Se exempelvis Länsstyrelsen (2007) s. 32-33.

⁹ Se exempelvis Al-Baldawi (2008) s. 2223-2227.

¹⁰ Se avsnittet ”Bakgrund” (agaförbud, förbud mot tvångs gifte, brottsbalken etc).

7:2:2 Orsaksförklaringen kopplat till kultur och religion

De begrepp som skolkuratorerna i min undersökning tar upp i samband med hedersproblematikens orsaksförklaring är *kultur* och *religion*. Skolkurator 1 beskriver dilemmat som flickorna i patriarkala familjestrukturer utsätts för i och med att de kommer till ett nytt friare samhälle i och med migrationen till Sverige. Hon förklarar det såhär:

Det är ju ett jättestort problem för de flickorna givetvis, därför att de hamnar i kläm mellan två väldigt olika kulturer och synsätt som gör det väldigt svårt att hantera livet och där de försöker hitta sätt att hantera livet som ibland är väldigt, väldigt destruktiva. (Skolkurator 1).

Sett utifrån den definition av kultur som jag har valt att använda mig av¹¹ så kan detta dilemma ses som den kulturkrock som uppstår när människor byter livsmiljö. När miljöerna skiljer sig mycket åt, vilket ofta är fallet för dessa flickor, så blir skillnaden mellan människornas sätt att leva extra tydlig. Denna skillnad består av olika normer, värderingar och världssyn. Då en och samma person kan tillhöra olika grupper med skilda kulturer kan en krock uppstå när dess grundläggande värderingar går emot varandra (Arvidsson, 2009, s. 14-18). För tjejerna gäller det då många gånger att balansera mellan dessa två kulturer och försöka få de två skilda världarna att fungera.

Och det är jättesvårt för dem för de... det är inte så att bara för att det krockar så betyder inte det att man vill förkasta sin egen kultur. För de tycker ju också att den kan vara bra. Det finns ju väldigt många positiva bitar och negativa. Så är det med alla kulturer. Och de köper inte vår kultur rakt av. Absolut inte och vi köper ju inte deras. Det är normalt och det gör vi ju inte. Så att... det blir dubbelt och det, många klarar det bra men väldigt många tycker det är jättejobbigt. De är en person här, när de är här och en person hemma. Så beskriver de det. De måste lära sig det. De anpassar sig kan man väl säga. Till något mellanting här. (Skolkurator 3).

Skolkurator 4 beskriver även hon hur tjejer och killar i mötet med det svenska samhället ser en skillnad på hur "svenska" flickor och pojkar lever och på hur de själva har det och att de vill anpassa sig efter de normer som råder här. Vidare beskriver hon att dessa ungdomar upplever en svårighet med kulturkrockar och jag kan återigen ta användning av Arvidssons (2009) förklaring av begreppet kultur. Enligt honom är kultur inget som man får per automatik, utan något som det krävs läroprocesser, som exempelvis överföring av kunskap och tankesätt, för att kunna tillägna sig (Arvidsson, 2009, s. 18). Detta är således något som

¹¹ Se avsnittet "Begreppsdefinitioner".

tar lång tid och fädernas ovilja till acceptans och förändring mot en annan kultur till exempel på grund av förlorad makt¹², kan vara en förklaring till att denna läroprocess försvåras och ibland förhindras.

Skolkurator 2 ser snarare att orsaken till hedersproblematiken har en direkt koppling till islam.

Det kanske är så att jag förstorar det, men den här galenheten att faktiskt slå sina barn, eller låsa in dem eller gifta bort dem, den galenheten finns inte på samma sätt i familjer med andra kulturer.” Intervjuaren: ”Andra kulturer än...?” Skolkurator 2: ” ... ja, islam”. (Skolkurator 2).

Även Skolkurator 3 hänvisar till islam som en orsak till hedersproblematiken och Skolkurator 1 säger sig ha gått några kurser i islamologi för att bredda perspektiven. Intervjupersonernas uttalanden bygger förmodligen på erfarenheter när de säger att majoriteten av de elever med hedersrelaterad problematik som de möter är muslimer. Att se religiösa föreställningar som orsak till hedersproblematiken kan dock vara problematiskt och Länsstyrelsens kunskapsunderlag menar att religionen kan ha betydelse men att det snarare är människors förhållningssätt till den och inte religionen i sig, som hedersproblematiken bottnar i (Länsstyrelsen, 2007, s. 31). Forskning pekar på att även andra komponenter måste till¹³. Detta är även något som några av intervjupersonerna i min undersökning poängterar. Så här uttrycker Skolkurator 4 detta:

Jag trodde ju i början att all hedersproblematik såg likadan ut, det gör den ju inte. Det beror ju på individ, på familjen och släkten och hur väletablerade man är i Sverige och ja... det är väldigt olika. (Skolkurator 4).

7:2:3 Släktens inverkan på problematiken

Just släkten och dess påverkan och betydelse för de elever som skolkuratorerna kommer i kontakt med, är något som de alla fyra tar upp under intervjuerna. Skolkurator 3 beskriver att det sällan bara är föräldrarna som har huvudansvaret för barnuppfostran, utan att andra släktingar ofta är med och bestämmer. Al-Baldawi (1998) s. 2223-2224 skriver att i den patriarkala strukturen så är släkten en del av familjen och att det är av betydelse att ha en stor familj då den fungerar som en trygg och stark miljö för familjemedlemmarna. Enligt Skolkurator 1 har hon träffat tjejer som säger att problemet inte är deras föräldrar i sig, utan

¹² Se exempelvis Al-Baldawi (2008) och Länsstyrelsen (2007).

¹³ Se exempelvis Björktomta (2005) s. 13

det faktum att de inte kan eller vågar stå emot resten av släkten. På så vis blir påtryckningen utifrån det centrala problemet i familjen och leder till att familjer tvingas leva på ett visst sätt trots att de själva hade velat anpassa sig mer efter det nya samhället. Detta är även något som Skolkurator 3 berättar om och hon har erfarenhet av familjer som har bott i Sverige under en lång tid och som känner sig fria, men att släktens inflytande och beslutanderätt fortsätter och begränsar dem. Det kan enligt henne till exempel yttra sig genom att farbrodern säger åt pappan i familjen att han måste ha bättre koll på sin dotter och att han måste passa bättre på henne då ”vad som helst kan hända i Sverige”.

Skolkurator 2 beskriver problematiken med att hela släkten är involverad i uppfostran och kontrollerandet av flickorna bland annat genom att säga:

Någon gång har vi haft kontakt med föräldrarna, lyckats med att kalla till utvecklingssamtal och den vägen fått hit dem för att prata och göra liksom vår bedömning av... ja men då finns det helt plötsligt farbröder som kan vara farliga och hur farliga är de? (Skolkurator 2).

På så vis blir det svårt att veta vem man ska skydda dessa elever ifrån då släktbanden kan vara långa och starka. Ett problem som Skolkurator 3 tar upp under intervjun är att införandet av komvux på den skola som hon är verksam inom har lett till att kontrollen av eleverna med hedersrelaterad problematik har ökat, då nu även äldre släktingar kan gå på skolan.

7:2:4 Skolkuratorernas upplevelse av sin kunskap och erfarenhet inom ämnet
Skolkuratorerna i min studie upplever att de har tillfredsställande kunskap om hedersproblematiken som de känner sig trygga med. Den mesta kunskapen har de tillförskaffat sig genom egen erfarenhet inom yrket. En del har gått olika kurser i att förebygga våld i nära relationer, islamologikurser och föreläsningar som erbjudits av utbildningsförvaltningen. Skolkurator 1 säger att hon lärt sig efterhand som hon arbetat på skolan och att hon som skolkurator arbetar med det mesta vilket gör att hon blir lite bra på allt, men inte riktigt bra på något. Skolkurator 3 har inte gått några utbildningar om heder eller religionskunskap och tror inte heller att hon kommer göra det. För henne är det viktigaste att lära sig om just den individ som hon har framför sig och poängterar hur alla elever hon möter är olika varandra. Detta är något som Skolkurator 4 håller med om då hon säger att varje individ är unik med sina egna problem och bekymmer. Då varje individs problem och situation ser olika ut krävs det enligt henne mycket kunskap om varje ny situation eller som hon själv uttrycker det:

Ju mer jag lär mig, desto mindre tycker jag att jag kan. (Skolkurator 4).

Kopplat till socialkonstruktivismen kan detta ses som ett bevis på att det inte finns endast en sann verklighet, utan att verkligheten ser olika ut för varje individ. På så vis krävs specifik kunskap om just den elev som skolkuratorerna möter, för att kunna förstå och sätta sig in i elevens situation (se Berger & Luckmann, 1996/2007).

7:3 Skolkuratorernas arbete med hedersrelaterad problematik

7:3:1 Arbetsupplägg och arbetsinnehåll allmänt

Enligt mina intervjupersoner är det mycket upp till dem själva hur de ska lägga upp sitt arbete på skolorna då riktlinjer för detta saknas. Upplägget och innehållet av arbetssysslorna måste dock ske i enighet med skolans mål och behov och Skolkurator 1 beskriver att hon tillsammans med sin chef, det vill säga rektorn på skolan, bestämmer vad som ska ingå i hennes arbetssysslor. Enligt Backlund (2007) s. 240 är detta med otydliga eller obefintliga riktlinjer och att skolkuratorerna själva väljer hur arbetet ska läggas upp, något som även hennes forskning pekar på. Att arbetet på skolorna ser olika ut, blir därför en naturlig konsekvens av detta och det är även något som de intervjuade skolkuratorerna i min studie bekräftar. Då skolkurator 1 är ensam kurator på sin skola med ca 900 elever arbetar hon enbart med individuella elevsamtal och inte med grupper eller klassrumsarbete efter en överenskommelse med rektorn på skolan. Detta kan vid behov ingå i de andra intervjupersonernas arbetssysslor, eftersom de har fler skolkuratorer på skolan och således mer tid per elev.

Enligt skolkuratorerna i min studie är den hedersrelaterade problematiken en alltför vanligt förekommande problematik som de alla fyra har kommit i kontakt med på sin nuvarande arbetsplats. Hur pass vanligt förekommande den är på skolorna varierar från termin till termin och det verkar även vara olika vanligt på de skolor som de berörda skolkuratorerna arbetar. Skolkurator 3 träffar ungefär två, tre elever med hedersrelaterad problematik varje termin, vilket även Skolkurator 1 gör när det är en "lugn" termin. Andra terminer kan hon möta fem, sex elever med problematiken. Skolkurator 2 uppskattar att en elev per klass har hedersrelaterad problematik och Skolkurator 4 säger att det snarare rör sig om fyra, fem stycken per klass.

7:3:2 Riktlinjer för arbetet med hedersproblematik

Handlingsplaner och riktlinjer specifikt för hanterandet av hedersrelaterad problematik på skolorna verkar även det saknas för majoriteten av deltagarna i min studie. Enligt skolkurator 2 finns det riktlinjer för hur personal på skolan ska hantera situationer när något väl har

inträffat, exempelvis när det är uppenbart att eleven ska giftas bort eller har blivit misshandlad. Men hon efterfrågar en mer allmän handlingsplan även för ”gråzonerna” - innan det blivit så allvarligt.

Men det här som jag tycker är mittemellan alternativet; när man inte får men ändå får. Man är i skolan och man kan vara kvar kanske en liten stund extra men man är ändå väldigt inlåst. Man kommer inte ut kanske på hela sommaren eller när det är lovsammanhang. Då måste man vistas med de andra kvinnorna punkt slut. Man får inte alls göra och prata med dem man själva vill. Men det är inte så kanske att man bli misshandlad eller att man blir inlåst eller så påtagligt. (Skolkurator 2).

En handlingsplan för dessa tillfällen hade enligt Skolkurator 2 kunnat hjälpa henne i att veta hur hon ska gå tillväga och känna sig mer trygg i sina beslut. Skolkurator 1 tycker tvärtom att hon inte behöver sådana handlingsplaner och tror vidare att risken med dessa är att det kan leda till punktlister som skolkuratorerna följer till punkt och pricka, vilket hon tror skulle missgynna arbetet för eleverna. Det viktigaste är enligt henne att alla på skolan vet vart de kan vända sig; att lärarna tar stöd av skolkuratorerna och att de i sin tur kan vända sig till en annan instans för att få rådgivning.

Skolkurator 4 visade mig ett dokument som heter *Om hedersrelaterat förtryck mot flickor och unga kvinnor – Infopunkter för grundskolor och gymnasieskolor* skriven av Lasse Johansson, kurator och projektledare för Länsstyrelsen Västra Götalands insatser för flickor utsatta för hedersrelaterat tvång, hot och våld (Johansson, ej daterad). Den ger en kort beskrivning av problematiken och även tips på vad man ska tänka på när man möter elever med hedersrelaterad problematik. Detta är dock inget som hon själv arbetar utifrån, då hon inte tycker att hon behöver det. Men hon flaggar för den om man som ny i rollen ska träffa en elev med problematiken.

Något som alla intervjupersoner använder sig av som ”riktlinje” är anmälningsplikten som gäller för omyndiga elever. Detta för att veta när det är en situation som kräver en anmälan till socialtjänsten.

7:3:3 Hur arbetar skolkuratorerna med hedersproblematiken?

I fokus för mina intervjupersoners arbete med elever i allmänhet och elever med hedersrelaterad problematik i synnerhet, är huruvida de är myndiga eller inte. Detta är direkt kopplat till anmälningsplikten som säger att personalen på skolan måste göra en anmälan om

de befarar att ett barn far illa och att ett ingripande av socialtjänsten är nödvändig¹⁴. Rör det sig inte om ett ärende för socialtjänsten, handlar det mer om att stötta eleverna och hjälpa dem att hitta krafterna tills att de blir myndiga. Är eleverna över 18 år behöver inte föräldrarna kontaktas och de har då större möjlighet att ta sig till de skyddade boendena. Skolkurator 1 beskriver skillnaden såhär:

Är de myndiga så är det helt och hållet på deras [ungdomarnas] villkor och då måste man vänta in någonstans och bara informera om vad som finns. ”Vad får jag för hjälp om det visar sig att det är totalt kört på fredag? Vad kan jag göra? Vad har jag för telefonnummer? Vart kan jag vända mig?” Vad kan jag som skolkurator hjälpa dig med? (Skolkurator 1).

Mycket av skolkuratorernas arbete med elever med hedersrelaterad problematik går ut på att lyssna, stötta och att fungera som en trygg bas och som ett bollplank för eleverna. De informerar eleverna om lagar och om deras rättigheter där de poängterar att dessa är desamma som för alla andra. Vidare informerar de om kvinnojourer och ungdomsmottagningar som har andra öppettider och som kan bidra med ökad möjlighet för ungdomarna att hitta rätt stöd och hjälp. Dock kan det vara ett problem för elever med hedersrelaterad problematik att nå till dessa instanser då kontroll hemifrån ofta ingår i deras problembild. Skolkuratoren och skolans roll blir på så vis av betydande vikt då de ofta finns med som ett naturligt inslag i elevernas vardag¹⁵. Alla fyra skolkuratorer berättar att de brukar kontakta socialtjänsten inom den stadsdel som eleven i fråga är skriven för att rådfråga hur de ska gå tillväga om situationen är komplicerad. Denna samverkan mellan skola och andra verksamheter är av särskild vikt när det rör sig om barn som far illa och är även något som Backlund (2007) s. 42 tar upp i sin avhandling.

7:3:4 Att se individen och möta den i sitt sammanhang

Något som alla skolkuratorer i min studie pratar om under intervjuerna är vikten av att möta eleven där den är, i sitt sammanhang.

Det viktiga är att möta dem där de är. Varje situation, och det spelar egentligen ingen roll om det är hedersrelaterat eller om det är någon som kommer in och berättar att mamma och pappa super så jag kan inte vara hemma, eller att vi har inte haft mat på en vecka hemma, eller att jag blev våldtagen förra veckan men jag har inte berättat det för någon, alltså det handlar om att möta den eleven där den är och sen titta på hur man ska gå vidare för att

¹⁴ Enligt 14 kap 1 § i socialtjänstlagen (2001:453) och 1 kap 2a § skollagen (1985:1100)

¹⁵ Se vidare under avsnittet ”Skolans betydelse för elever med hedersrelaterad problematik”.

hjälpa på rätt sätt. Vad måste man göra? Vad kan man göra? Och vad bör man göra? Jag tänker väl inte så länge att där kommer en sån, hur ska vi nu göra med det här. (Skolkurator 1).

Med detta citat poängteras bland annat att det är viktigt att inte kategorisera människor och tro att man har lösningar på deras problem bara för att det rör sig om en specifik typ av problematik. Varje människa är unik och varje situation är olik en annan. Genom att lyssna på vad just den här eleven har att säga och ta reda på så mycket som möjligt om dens situation, ges en bättre förutsättning för att kunna hjälpa eleven, enligt skolkuratorerna. Enligt socialkonstruktivismen ska man inte ta det omedelbara och direkta för givet, utan utforska det man tror är självklart (Wenneberg, 2001, s. 10). På så vis kan man se det som att man genom att konstruera fack som man stoppar in människor i, exempelvis elever med hedersproblematik, riskerar att gå händelserna i förväg och skapa lösningar på ett problem som kanske personen ifråga inte upplever sig ha. Viktigt blir då att lyssna på eleven och inte dra förhastade slutsatser och undersöka hur man kan hjälpa dem där de är, inte där man tror att de är.

Grunden, om man nu är kurator, så är det att hjälpa de som söker hjälp. Och då ska man ju inte hjälpa så som jag vill, utan det är ju den som söker hjälpen som ska uttala sina behov. Och uttala vilken form av hjälp... ibland kan jag kanske se lite klarare vilken typ av hjälp som behövs, men jag måste alltid rätta mig efter den jag möter. Det är ju inte så konstigt. (Skolkurator 4).

7:3:5 För vem är det ett problem?

Detta leder vidare in på skolkuratorernas sätt att se på elevernas problematik. Skolkuratorerna i min undersökning träffar tjejer som lever i en sådan hederssituation som många skulle kunna problematisera, men där de själva inte mår dåligt av det. De regler som de lever efter kanske vi anser vara förtryckande, medan de kan uppleva dem vara helt okej.

Och man kanske är inne i det här systemet och mår inte dåligt av det utan kanske till och med mår bra av det. Där finns ju ingen rätt för oss att gå in och säga att du har problem när de faktiskt inte själva har ett problem med det. (Skolkurator 1).

Jag tänker också så att de är uppvuxna i den här familjekonstellationen och den här strukturen så det de berättar är jobbigt för dem men det är inte nödvändigtvis lika jobbigt som jag hade upplevt om jag hade hamnat där. Så jag försöker tona ner det litegrann, både för min del och för elevens del. (Skolkurator 2).

Skolkuratorerna nämner vikten av att inte ”skena iväg” och alarmera när de själva tycker att något är ett stort problem, utan att först höra hur eleven ifråga ser på sin situation. Kanske ser han eller hon det inte ens som ett problem? Ibland måste dock skolkuratorerna utgå från sin verklighetsmall med de lagar som råder inom skolans ramar och sitt ansvarsområde. Det är i sådana fall, när en skolkurator anser att en elev far illa, som hon måste göra en anmälan till socialtjänsten, även om eleven själv inte anser sig vara i riskzonen. Detta kan förstås som att det finns något *absolut* i skolkuratorernas arbete; eleverna får inte fara illa. Så i slutändan är det samhällets normer och lagar som blir överordnad elevens syn på sin verklighet.

På frågan om Skolkurator 4 gör några speciella överväganden när hon står inför beslutet att anmäla till socialtjänsten när hon misstänker att en minderårig tjej far illa på grund av hedersrelaterad problematik svarar hon:

Nej, nej, det kan jag inte, då kan jag inte överväga någonting utan det är min skyldighet.
(Skolkurator 4).

Så trots att skolkuratorerna i mötet med en elev med hedersproblematik försöker tona ner sina reaktioner och se eleven och dens sätt att se på sin situation, så vet de också att de någon gång måste göra en bedömning av situationen som sätter samhällets normer och lagar över elevens önskan och övertygelse. Som vuxna och som anställda inom en verksamhet som verkar för barn och unga, är det deras skyldighet.

7:4 Skolans betydelse för elever med hedersrelaterad problematik

Alla fyra skolkuratorer i min undersökning poängterar skolans betydelse för ungdomar i allmänhet och för ungdomar med hedersproblematik i synnerhet. Skolkurator 1 ser skolan som en frizon för de elever som har hedersrelaterad problematik, en plats där de kan slippa ifrån familjens krav och kontroll. Hon berättar vidare i intervjun om det dilemma som uppstår när flickornas bröder tvingas byta skola för att kunna kontrollera sina systrar, vilket verkar vara en ganska vanlig företeelse på hennes arbetsplats. På så vis kan båda parter ses bli lidande då de inte ens i skolan kan umgås med de som de själva vill vilket kan göra att socialiseringsprocessen och identitetsutvecklingen blir lidande¹⁶. Skolkurator 2 beskriver vikten av att i skolan arbeta med självstärkande övningar för eleverna för att de ska ges möjlighet att finna sin person och våga stå för sina åsikter. Detta är av stor betydelse dels för

¹⁶ Se Schlytter (2004) s 44.

att kunna finna sin plats i klassen, för att kunna få ett jobb, men även inför framtida relationer. På så vis är skolans arbete med ungdomarna en viktig del i den socialiseringsprocess som människor genomgår för att kunna fungera som medlemmar i samhället och som startat redan vid barnsben. Detta andra steg i socialiseringsprocessen är det som benämns *sekundär socialisation*. Som Skolkurator 1 säger i intervjun så socialiseras vi människor i alla möten med andra människor, det vill säga att vi i samspel med andra människor lär oss vilka regler och uppfattningar som råder och är accepterade i det samhälle som vi befinner oss i (se Berger & Luckmann, 1996/2007). För de elever som inte har möjlighet att träffa andra jämgamla på sin fritid blir därför skolan en extra viktig arena. Skolkuratorerna berättar hur dessa elever ofta får mycket frånvaro då de prioriterar det sociala umgänget framför skolarbete och lektioner.

Man märker att det är mer viktigt för de elever som kanske inte får gå ut... De tycker det är jätteviktigt. Och där blir ju socialiseringen med andra elever, den blir det allra viktigaste. Tyvärr så är det rasterna som är de viktiga och ibland så går man inte ens på lektionen. Därför att det är så viktigt att träffa andra människor och prata om vad man vill... Och vi försöker förstå det, på olika sätt och... ja, det är inte lätt för i skolan gäller det att man ska läsa, man ska skaffa sig betyg och det blir mer och mer kärvt för varje år. (Skolkurator 4).

En svårighet som några av skolkuratorerna tar upp som en konsekvens av detta är hur mycket man på skolan ska ha överseende med dessa elevers behov av socialisering och umgänge med jämgamla då det går ut över deras prestationer i skolan. Skolan är inte bara en viktig arena för socialiseringsprocessen, utan finns framförallt till för att ungdomarna ska kunna tillförskaffa sig en utbildning inför framtiden. De flesta skolkuratorer i studien berättar att de har "kvällsöppet" på skolan (till kl 17-18) då de erbjuder läxstöd. På så vis kan eleverna stanna kvar lite längre efter ordinarie skoltid och umgås med kompisarna då. Detta är frivilligt, men då det står med i schemat kan föräldrarna se att de har en orsak att stanna kvar i skolan, vilket enligt skolkuratorerna gör att de tillåts vara kvar i skolan. En möjlig tolkning av detta är att skolan tar hänsyn till den sociala aspekten och erkänner dess betydelse för elever med hedersrelaterad problematik.

8 Avslutande diskussion

En slutsats som kan dras utifrån resultatet av min undersökning är att trots avsaknaden av en vedertagen definition av hedersproblematiken, verkar skolkuratorerna se på det på liknande sätt. Sammanfattningsvis så ser de problematiken som en konsekvens av ett normbrytande beteende av en familjemedlem som skadar familjens heder vilket bidrar till en hårdare

kontroll över familjemedlemmarna. Flickornas sexualitet och påstådda eller faktiska oskuld är det centrala i problematiken enligt skolkuratorernas erfarenheter. En gemensam syn på problematikens orsak som mina intervjupersoner har är att det bottnar i kulturkrockar som uppstår i och med migrationen till Sverige och att de integrationsproblem som råder här försvårar familjers delaktighet i samhället och istället skapar en rädsla inför ”det svenska”. Problematiken är, enligt skolkuratorerna i min studie och den tidigare forskningen som jag tagit del av, skiftande. Det rör sig om allt ifrån kontroll och begränsning av vardagen till rädsla inför att bli bortgift och problematiken verkar se olika ut beroende på vilket kön den drabbade har. Alla fyra intervjupersoner utgår dock ifrån flickornas situation när de förklarar och ger exempel. Då problematiken verkar vara mest synlig och förekommande bland flickor, är detta inte så anmärkningsvärt. Centralt för intervjupersonernas arbete med problematiken är anmälningsplikten som är direkt kopplat till huruvida eleven är myndig eller ej. Skolkuratorerna i min undersökning stöttar eleverna bland annat genom att lyssna, informera och att fungera som en trygg bas. Enligt dem är det av betydande vikt att möta eleven i sitt sammanhang och att inte på förhand definiera situationen som ett *hedersproblem*. Det är enligt skolkuratorerna även viktigt att inte skena iväg och få eleven att vilja fly från sin familj, utan fokus ligger på att få dem att stå ut i sin situation och lära sig hantera den själv. En tolkning av denna sammanställda information är att intervjupersonernas definition av hedersproblematiken och dess orsak kan ses vara på en kollektiv nivå, medan deras beskrivning av hur problematiken ser ut och hur de väljer att arbeta med den ligger på individnivå. Möjligen kan anledningen till att de ser på orsaken och definitionen av problematiken som de gör bottna i en allmän förståelse av problematiken. Då det saknas en rådande definition och då det finns olika orsaksförklaringar kan detta synsätt dock vara svårmotiverat. Det som kvarstår är att det är skolkuratorernas erfarenheter av problematiken som påverkar deras uppfattningar. Då de själva säger att deras kunskaper mestadels består av egna erfarenheter är detta en rimlig slutsats. Även deras sätt att arbeta med hedersproblematiken kan ses bygga på erfarenheter; de vet tack vare det vad som krävs och vad som ger bästa effekt. På så vis blir erfarenheter a och o i det skolkuratoriva arbetet med hedersrelaterad problematik vilket försvårar arbetet för en ny skolkurator, framförallt då det verkar saknas handlingsplaner för arbetet. Dock poängterar skolkuratorerna vikten av att inte på förhand se något som *hedersproblem* utan att ta reda på så mycket som möjligt om den situation som eleven ifråga befinner sig i. Skolkurator 4s uttalande ” *Ju mer jag lär mig, desto mindre tycker jag att jag kan jag*” kan ses som ett tecken på att det trots mycket erfarenhet inom området inte går att dra några generella slutsatser om vilka insatser som krävs för

ungdomar med hedersrelaterad problematik, då varje elevs problematik och verklighet ser olika ut och således kräver skraddarsydd lösningar.

Mina intervjupersoner säger att de inte använder begreppet *heder* i mötet med eleven. Detta för att anpassa sig efter elevens syn på sin problematik och för att göra det mer lättbegripligt för dem. I intervjuerna använder de dock begreppen och kan definiera och beskriva sin syn på dem. Genom att man använder begrepp som exempelvis *heder*, innebär det också att man lägger en viss mening och värde i dem. *Vilken* mening och *vilket* värde som begreppen tillskrivs kan se olika ut beroende på *vem* man pratar med och det blir därför av betydelse att medvetandegöra och kritiskt reflektera över vilken innebörd som man själv lägger i begreppen och vilka konsekvenserna blir av användandet av dem. När skolkuratorerna i min undersökning använder sig av hedersbegrepp gör de det med flera års erfarenhet och kunskap inom ämnet vilket påverkar deras syn på innebörden av begreppen. Att de väljer att inte använda sig av begreppen i elevernas närvaro kan ses kopplat till deras val av intervention; att möta eleverna där de är, att lyssna och stötta utan att alarmera och göra det till en större grej än vad det är. Möjligen skulle ungdomarna, om de får höra att någon annan beskriver deras situation som hedersrelaterad, få en förändrad och kanske även en försämrad syn på sin situation som skulle kunna leda till att de vill fly. På så vis kan en koppling urskönjas mellan skolkuratorernas interventioner (att agera som ett stöd och en trygg bas för eleverna samt att stötta dem och få dem att stå ut), deras sätt att handskas med begreppen (att inte benämna det som heder i elevernas närvaro) och sättet att se på problematiken (att det inte blir bättre av att lämna familjen då det ofta ger stora konsekvenser och leder till ensamhet).

En svårighet med problematiken som min undersökning berör är dess otydlighet, att det ofta rör sig om "gråzoner" som är svåra att upptäcka, att mycket försiggår bakom stängda dörrar och att mörkertalet är stort. Detta gör det svårt för de personer som kommer i kontakt med problematiken att märka den och veta hur de ska hantera den. Skolkuratorerna i min studie har löst detta bland annat genom möjligheten att ringa och rådfråga socialtjänsten när de misstänker att det rör sig om hedersproblematik och när de inte vet om det är "tillräckligt allvarligt" för en anmälan. Intervjupersonerna nämner att det ibland kan vara svårt att skilja på hedersproblematik och "vanlig tonårsrevolt". Frågan är huruvida deras svårighet att avgöra om det rör sig om det ena eller det andra påverkar kontaktagandet med socialtjänsten och på så vis även möjligheten att uppmärksamma deras hederssituation. Då "vanlig tonårsrevolt" har en högre normativ acceptans (det är så det är för de flesta tonårsfamiljer och ofta inget att oroa sig för) och då skolkuratorerna i min studie poängterar vikten av att inte skena iväg och förstora upp elevernas situation bara för att det är främmande och skrämmande för

skolkuratoren själv, kanske det leder till att få ”fall” av hedersproblematik blir identifierade, eftersom mycket av elevernas problem klassas som ”vanlig tonårsrevolt”. Synen på hedersproblematiken som lyfts fram i detta arbete berör framförallt att det rör sig om ett normbrytande beteende av en familjemedlem som skadar familjens anseende. Detta kan vara en vanlig företeelse hos familjer utan att det rör sig om hedersproblem. Är det först när det blir tydligt att en hel släkt står bakom kontrollerandet av flickan som man vet att det handlar om en hedersproblematik och när vet man att det är patriarkala familjestrukturer som råder inom en familj? Hur vet man att flickans oskuld står i fokus när detta inte är det centrala i hennes beskrivning av problematiken? Då man som skolkurator inte bedriver utredningar likt socialtjänsten, kan det vara svårt att ta reda på dessa saker. Detta är exempel på nya frågor som fötts genom arbetets gång och kan ses som ytterligare bevis på skolkuratorernas komplexa arbetssituation.

Min undersökning bekräftar det som den tidigare forskningen redan konstaterat; att skolan är en viktig arena framförallt för elever med hedersproblematik då det ger dem en chans att söka sin egen identitet och socialiseras in i samhället utan att bli styrda av sin familj. Ett mönster som kan urskiljas hos skolkuratorerna i min studie är att de på deras skolor har en hög acceptans för och inser vikten av det sociala, framförallt för elever med hedersrelaterad problematik. Detta visas exempelvis genom att de på skolorna försöker underlätta för ungdomarna genom att ha extraöppet på kvällar där de kan umgås eller ta igen det de missat under skoldagen då de kanske prioriterat kompisar framför lektioner. En av problematikens grundstenar kan dock ses vara just den krock som uppstår av familjens och skolans (som representant för samhället) skilda värderingar och normer och som ofta är upphovet till en starkare kontroll av barnen. Med tanke på att mitt arbete har visat att bristande integration är en av de största orsakerna till hedersproblematikens existens i Sverige, är det viktigt att interventioner även riktas mot föräldrarna och de andra vuxna i barnets omgivning så de blir upplysta om det svenska samhället i stort och skolan specifikt. Föräldramöten och utvecklingssamtal kan ses som skolans försök till detta, men ett stort dilemma med just hedersrelaterad problematik är att det inte bara är föräldrarna som är inblandade i barnets uppfostran, utan ofta hela släkten. Hur man på bästa sätt ska gå tillväga för att få bukt med denna problematik är dessvärre för mig fortfarande oklart. Genom detta arbete har jag dock insett att skolkuratorns roll inte är att lösa problemet, utan snarare att stötta, lyssna och ge eleverna rätt verktyg för att de på bästa sätt kunna hantera sin situation själva.

9 Referenser

Al-Baldawi, R. (1998) ” I migrationens och exilens spår: Psykosociala konsekvenser av en förändrad familjestruktur.” (elektronisk) *Läkartidningen*, volym 19, nr 19, s 2223-2231.

<<http://jobb.lakartidningen.se/1998/temp/pda17595.pdf>> (2010-11-03).

Amnesty International (2010) ”Hedersmord - hur ska det definieras?” (elektronisk), *Amnesty Internationals officiella hemsida*

<<http://www2.amnesty.se/krig.nsf/Webbdokument/9BEC7A92BC3564B6C1256C94003AE1CD?opendocument>>, (2010-10-29).

Arvidsson, A. (2009) *Etnologi. Perspektiv och forskningsfält*. Lund: studentlitteratur.

Aspers, P. (2007) *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber.

Backlund, Å. (2007) *Elevvård i grundskolan – resurser, organisering och praktik*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet (Rapport i Socialt arbete, 121).

Bell, J. (2007) *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Berger, P L & Luckmann, T (1996/2007), *Kunskapssociologi – Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Falun: ScanBook AB.

Björktomta, S-B (2005), *Unga kvinnor, frihet och heder: om socialt arbete och hedersrelaterat våld*. Stockholm: Sköndalsinstitutet.

Björktomta, S-B (2006), *Personalens möten med utsatta flickor; arbete mot hedersrelaterat våld*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport 2006:25.

D-Wester, Y. (2005), *Socionomen i skolan*. Stockholm: Gothia.

Ekelund, G. (2009), *Skarpa lägen (om barns svåra situation)*. Stockholm: Sveriges utbildningsradio.

Hanberger, A, Ghazinor, M & Mårald, G. (2008), *Regeringens insatser mot hedersrelaterat våld 2003-2007; slutrapport från den nationella utvärderingen*. Umeå: UCER – Umeå Center for Evaluation Research, Umeå University.

- Hjärne, E. & Säljö, R. (2009), *Att platsa i en skola för alla: elevhälsa och förhandling om normalitet i den svenska skolan*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Johansson, L. (ej daterad). *Om hedersrelaterat förtryck mot flickor och unga kvinnor – Infopunkter för grundskolor och gymnasieskolor*. Länsstyrelsen Västra Götaland.
- Levin, C. (2008) ”Att undersöka »Det sociala« - Några ingångar”. I Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Rosmari Eliasson-Lappalainen & Katarina Jacobsson, (red): *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Länsstyrelsen (2004), *Nationell rapport om skyddat boende mm*. Stockholm: Socialavdelningen, Länsstyrelsen i Stockholmslän, Rapport 2004:16.
- Länsstyrelsen i Östergötland (2006), ”Hedersförtryck” (elektronisk). *Länsstyrelsen i Östergötland* <www.e.lst.se/e/hedersfortryck> (2010-09-27).
- Länsstyrelsen (2007), *Hedersrelaterat våld och förtryck: ett kunskapsunderlag för hälso- och sjukvården*. Linköping: Integrations- och Jämställdhetsenheten.
- Länsstyrelsen (2008), *Våld och förtryck i hederns namn. Handbok för skolan och socialtjänsten i arbetet mot hedersrelaterat våld*. Jönköping: Länsstyrelsen i Jönköpings län.
- May, T. (2001), *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Månsson, N (2010), *Varför finns det främlingar? – den sociala konstruktionen av oönskade människor*. Stockholm: Liber.
- Nationellt Centrum för Kvinnofrid (2010), ”Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskapsöversikt” (elektronisk). *Uppsala universitet*. <http://www.lansstyrelsen.se/NR/rdonlyres/E2704879-3B6B-4342-B3EA-EE1A17F8E85F/179498/ForskningsrapportHRV_2010.pdf> (2010-12-02).
- Repstad, P. (2007), *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Riksdagen (2008), ” Motion 2008/09:So343: Hedersrelaterat våld och förtryck” (elektronisk), *Riksdagens officiella hemsida*.

<<http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=410&typ=mot&rm=2008/09&bet=So343>> (2010-11-12).

Schlytter, A. (2004), *Rätten att själv få välja: arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Schlytter, A. (2008), *Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext: en studie av omhändertagna flickor*. Sollentuna: FoU Nordväst i Stockholms län.

Sjöblom, Y. (2006), *I skuggan av Fadime och socialsekreterares arbete med hedersvåld*. Sollentuna: FoU Nordväst i Stockholms län, rapport 2006:4.

Skolverket (2006) "Riktlinjer för arbetet med likabehandlingsplaner" (elektronisk), *Skolverkets officiella hemsida*.

<http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/03/30/Riktlinjer_BESK.pdf> (2010-11-05).

Skolverket, (2009), "Nyhetsbrev: Arbetet med likabehandling måste ständigt pågå." (elektronisk). *Skolverkets officiella hemsida*.

<<http://www.skolverket.se/sb/d/3082/a/17463;jsessionid=D59B77CC62218FE52E7AFAE4E1E1C066>> (2010-11-11).

Skolverket, (2010), "Den nya skollagen". (elektronisk). *Skolverkets officiella hemsida*. <<http://www.skolverket.se/sb/d/3885>> (2010-11-11).

Skr 2007/08:39. "Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer". (elektronisk). *Regeringens officiella hemsida*. <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/09/21/42/ef0318b1.pdf>> (2010-11-13).

Socialstyrelsen, (2008), "Om våld i hederns namn" (elektronisk). *Socialstyrelsens officiella hemsida*.

<http://www.socialstyrelsen.se/publikationerlansstyrelserna/Documents/Om_vald_i_hederns_namn_ogl.pdf> (2010-11-17).

Spencer, J. & Barnard, A. (1996), *Encyclopedia of social and cultural anthropology*. London: Routledge.

Vetenskapsrådet, (1990), *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

<http://www.ibl.liu.se/student/bvg/filarkiv/1.77549/Forskningsetiska_principer_fix.pdf>,
2010-10-07.

Wenneberg, S B. (2001), *Socialkonstruktivism – positioner, problem och perspektiv*. Malmö:
Liber ekonomi.

Wikan, U. (2005), *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront.

10 Bilaga 1

Beskrivning av intervjupersonerna

Jag har valt att, utan att avslöja intervjupersonernas identitet och bryta anonymiteten, kort presentera de fyra skolkuratorerna som deltog i min studie.

- *Skolkurator 1:* Har jobbat som skolkurator i totalt 15 år. Innan har hon arbetat som utredande socialsekreterare på ungdomsenheten på Socialtjänsten, som familjevårdssekreterare och med familjerätt.
- *Skolkurator 2:* Började arbeta som skolkurator på sin nuvarande arbetsplats för 10 år sedan. Arbetade innan det på Socialtjänsten med LVU- och LVM-handläggning och senare även med ekonomiskt bistånd.
- *Skolkurator 3:* Är den bland mina intervjupersoner som arbetat kortast tid som skolkurator; 4 år. Har innan det haft en lång karriär inom socialt arbete då hon arbetat på en ungdomsmottagning, inom psykiatri, på behandlingshem för missbrukare och som handläggare inom ekonomiskt bistånd.
- *Skolkurator 4:* Har arbetat som skolkurator på många olika skolor innan hon började på den skola som hon är verksam inom idag. Där började hon arbeta år 1993.

11 Bilaga 2

Informationsbrev

Mitt namn är Angelica Brohall och jag läser min sjätte termin på Socialhögskolan i Lund. Det innebär att jag nu ska skriva mitt examinationsarbete (tidigare kallad C-uppsats), omfattande 15 högskolepoäng, och har valt att fördjupa mig i hedersproblematiken. Mitt syfte med uppsatsen är att undersöka hur skolkuratorer på gymnasieskolor arbetar med denna problematik bland de ungdomar de möter i sitt arbete. Jag är särskilt intresserad av hur ni arbetar, vilka riktlinjer ni har i ert arbete och hur ni ser på hedersrelaterad problematik. Min förhoppning är därför att, med hjälp av intervjuer, kunna få ta del av er erfarenhet och kunskap som ni utifrån er yrkesroll har kring detta.

Jag beräknar att intervjun kommer att ta ca 45-60 minuter. För att inte gå miste om viktig information under intervjun, kommer jag spela in den på band. Jag kommer förvara denna säkert och förstöra all information när uppsatsen är publicerad. Dessutom kommer jag avidentifiera alla uppgifter så som namn, skola och kommun.

Då ert deltagande bygger på frivillighet, kan ni närsomhelst välja att avbryta deltagandet.

Jag är mycket tacksam över att ni ställer upp och vill delge mig era erfarenheter och er kunskap. Det är tack vare er som min uppsats blir möjlig att genomföra! Om ni har några frågor får ni gärna kontakta mig.

Med vänliga hälsningar

Angelica Brohall

██████████
██

Handledare: Hilma Holm

hilma.holm@mah.se

12 Bilaga 3

Intervjuguide

Allmänna bakgrundsfrågor

- Hur länge har du arbetat som skolkurator? – Hur länge har du arbetat här?
- Vad har du arbetat med innan?
- Vill du berätta lite kort hur du lägger upp ditt arbete här?

Hedersrelaterad problematik

Hedersrelaterad problematik är ett ganska nytt fenomen i Sverige och det finns många olika sätt att se på dess orsak och definition.

- Hur definierar du *hedersrelaterad problematik*? Varför så?
- Har du kommit i kontakt med hedersproblematik på din nuvarande arbetsplats?
 - Hur vanligt förekommande är det här?
- Beskriv hur du kommer i kontakt med problematiken?
 - Hur upptäcks den?
 - Kännetecknen?
- Hur kontaktas du?
 - Exempelvis av eleven själv, lärare, annan personal eller kompisar till personen i fråga?
- Vad rör det sig oftast om?
 - Exempelvis kontroll, misshandel, begränsning i vardagen/skolan, skolavhopp, giftermål?
- Ser problematiken olika ut beroende på kön?
- Hur definierar personerna ifråga själva sin situation när du misstänker att det är hedersproblematik?

Interventioner

Som skolkurator kan du vara bland de första personerna i ungdomens närhet som den kommer i kontakt med då den har problem som rör sig om heder.

- Hur går du tillväga när ni anar/misstänker hedersproblematik?
- Har du några specifika riktlinjer eller handlingsplaner till stöd här?
 - Hur har dessa i så fall framkommit?

- Vad fungerar bra/mindre bra? – Hur får du reda på det?
- Är det någon skillnad på hur du hanterar en situation som handlar om heder mot om det är annan problematik? Beskriv!

Samarbete med andra instanser?

Något som ofta ingår i skolkuratorers arbetsuppgifter är kontakt och samarbete med andra instanser.

- Hur ser ditt samarbete ut med exempelvis socialtjänst eller brukarorganisationer när det handlar om hedersproblematik bland eleverna?
 - Något allmänt, generellt samarbete eller endast samarbete kring enskilda fall?
 - Någon att exempelvis ringa och rådfråga?
- Enligt socialtjänstlagen har personalen på skolan anmälningsskyldighet om ni får kännedom om att ett barn far illa.
 - Hur resonerar du kring att göra en sådan anmälan när det handlar om elever som har hedersproblematik?
 - Vilka överväganden gör du?
 - Vad blir annorlunda jämfört med annan problematik?

Skolan

Skolan är en naturlig arena för alla ungdomar att få kunskap kring olika ämnen, men även för att utöva och utveckla den sociala färdigheten och sitt identitetsskapande.

- Hur ser du på skolans betydelse för ungdomars socialiseringsprocess?
- Hur ser du på skolans betydelse för elever med hedersrelaterad problematik?

Orsaker

Det finns en rad olika teorier kring orsaker till hedersproblematik.

- Hur ser du på orsaken till hedersproblematik?
 - Ser du individuella bakomliggande orsaker eller strukturella?
 - Ser du det vara knutet till specifika ”tillhörigheter” exempelvis tradition, kultur eller religion?
- Vad är din uppfattning – blir föräldrarnas kontroll över sina barn hårdare när de kommer till Sverige? Vad tror du i så fall att det beror på?

Din egen kunskap

- Hur ser du på din egen kunskap kring området?
 - Hur har du tillförskaffat dig den?
- På vilket sätt tror du att denna kunskap påverkar dig i ditt arbete med hedersproblematiken?

Övrigt

- Är det något annat som vi inte berört som du vill ta upp?